

Evaluatie aanpak radicalisering

Gemeente Venlo

Rapportage

Gemeente Venlo
26 oktober 2020

Rapportage

Evaluatie aanpak radicalisering Venlo

Gemeente Venlo

Contactpersoon

Josette Leijen - Jacobs

j.leijen@venlo.nl

+31639498426

Uitvoerder

RadarAdvies

Veemarkt 83

1019 DB Amsterdam

(020) 463 50 50

www.radaradvies.nl

Projectleider

Matthijs den Otter

m.denotter@radaradvies.nl

+31615371113

Inhoudsopgave

1	INLEIDING	4
1.1	Onderzoeksvragen	4
1.2	Leeswijzer	5
2	ONDERZOEKSAANPAK	6
3	BEVINDINGEN	9
3.1	Achtergrond radicaliseringsbeleid	9
3.2	Praktijkonderzoek	12
4	CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN	34
4.1	Conclusies	34
4.2	Aanbevelingen	38

1 Inleiding

De gemeente Venlo heeft de afgelopen jaren veel tijd en energie gestopt in de preventie van radicalisering. Deze inzet wil de gemeente nu graag evalueren.

In 2017 heeft de gemeente Venlo een quickscan radicalisering laten uitvoeren. Deze quickscan heeft inzicht verschaft in de toen actuele stand van zaken met betrekking tot de voedingsbodem, signaleringsstructuur en de aanpak radicalisering in Venlo. In de jaren na de quickscan heeft de gemeente Venlo verschillende interventies¹ ingezet ter preventie van radicalisering. Zoals trainingen voor eerstelijns professionals, het opzetten van een sleutelfigurennetwerk, opvoedondersteuning en het opzetten van een meldingsstructuur.

Het doel van deze interventies is bij te dragen aan de volgende subdoelen van de aanpak radicalisering:

1. **Het verminderen van de voedingsbodem en het versterken van de weerbaarheid.**
2. **Het vroegtijdig signaleren van radicaliseringsprocessen.**
3. **Het voorkomen van (verdere) processen van radicalisering en afreizen.**
4. **Voorbereid zijn op de terugkeer van vertrokken personen.**

Bij het ontwikkelen van de aanpak in 2016 lag de focus op islamistisch extremisme. Vier jaar later is internationaal het aantal uitreizigers naar IS-gebied en het aantal jihadistische incidenten afgenomen en komt ook voor veel Nederlandse gemeenten de focus breder te liggen. Voor de gemeente Venlo reden om haar aanpak te evalueren en door te ontwikkelen.

1.1 Onderzoeksvragen

De hoofdvraag van dit onderzoek luidt:

In hoeverre hebben de verschillende interventies uit de aanpak radicalisering bijgedragen aan de subdoelen zoals benoemd in de aanpak radicalisering?

Daarbij zijn de volgende deelvragen geformuleerd:

1. Zijn de samenwerkingsverbanden duurzaam en cross-sectoraal?
2. Is er voldoende kennis en kunde van het fenomeen en de aanpak radicalisering op lokaal niveau?
3. Weten lokale partners welke interventiemogelijkheden er zijn en zijn zij in staat deze in te zetten?

¹ Met een interventie wordt bedoeld: *Een verzameling specifieke activiteiten en methoden (bijvoorbeeld een training), gericht op een specifieke doelgroep (bijvoorbeeld onderwijspersoneel) met een specifiek doel (bijvoorbeeld vergroten van kennis en handelingskader rondom signaleren van radicalisering) .*

4. In hoeverre hebben de interventies bijgedragen aan de beleidsdoelstelling inzake (preventie van) radicalisering?
5. Welke werkzame elementen hebben mogelijk ertoe bijgedragen dat interventies zijn geslaagd?
6. Zijn er potentiële negatieve neveneffecten opgetreden van de interventies?

In de anti-radicaliseringsaanpak heeft Venlo de volgende specifieke interventies ingezet, die daarmee onderdeel zijn van deze evaluatie:

1. **Trainen professionals;**
2. **Opbouwen sleutelfigurennetwerk;**
3. **Weerbaarheidstrainingen.**

Naast deze specifieke interventies is er ingezet geweest op het opbouwen van de benodigde samenwerkingsstructuren voor de aanpak radicalisering, zoals een signaleringsstructuur. Ook deze samenwerkingsstructuren zijn in deze evaluatie meegenomen.

1.2 Leeswijzer

In dit rapport presenteren wij de resultaten van het evaluatieonderzoek naar de aanpak radicalisering in Venlo. Dit rapport biedt aanbevelingen voor de doorontwikkeling van de aanpak als geheel en voor de inzet van de specifieke interventies. In hoofdstuk 2 vindt u een beschrijving van onze onderzoeksaanpak. In hoofdstuk 3 gaan wij in op onze bevindingen met betrekking tot:

1. De voedingsbodem voor radicalisering in Venlo
2. De Venlose radicaliseringsaanpak en samenwerkingsverbanden
3. Kennis en vaardigheden
4. Specifieke interventies uit de aanpak:
 - Het sleutelfigurennetwerk
 - Empowerment cursus van Diversae
 - Training voor eerstelijns werkers

In hoofdstuk 4 beschrijven we de conclusies van de evaluatie en onze aanbevelingen voor doorontwikkeling.

2 Onderzoeksaanpak

Voor de uitvoering van dit onderzoek is gekozen voor een kwalitatieve aanpak, met een combinatie van document- en literatuuranalyse en interviews. De verschillende activiteiten worden hieronder kort toegelicht.

2.1.1 Documentanalyse

Een documentanalyse zorgt voor de benodigde basis om inzicht te verkrijgen in doelstellingen en uitvoering van de radicaliseringsaanpak en bijbehorende interventies. Daarnaast kan het meer informatie verschaffen over de situatie voorafgaand aan de aanpak en interventies, om zo de 'startsituatie' te schetsen. Wanneer een dergelijke startsituatie geschetst kan worden (van bijvoorbeeld de hoeveelheid kennis en kunde m.b.t. radicalisering), draagt dit bij aan inzicht in hoeverre de interventies/aanpak daarin verandering hebben gebracht. In dit onderzoek zijn daarom de volgende documenten bestudeerd:

- Plan van Aanpak radicalisering en jihadisme gemeente Venlo, steller MA Verhoeff, team MOVZV, 2016
- Zien we wel alles? QuickScan Radicalisering in Venlo, door advies- en onderzoeksbureau EMMA, februari 2018 (onderzoekperiode: najaar 2017)
- Overzicht concrete interventies preventie radicalisering gedurende de periode 2017-2019
- Evaluatie ROR trainingen gemeente Venlo, Rijksopleidingsinstituut Tegengaan Radicalisering, 2017-2018
- Aanvraag versterkingsmiddelen 2020, t.b.v. de NCTV, 2019
- Evaluaties trainingen Diversae, Diversae, 2019/2020
- Doelstellingen interventies, notitie tbv RadarAdvies, 2020

Naast deze documenten zijn ook bronnen uit de (wetenschappelijke) literatuur bestudeerd. Dit om bevindingen uit Venlo te staven aan bevindingen breder in het land – en om uitspraken te kunnen doen over mogelijke werkzame elementen van interventies wanneer in Venlo onvoldoende data te verkrijgen is. Daarbij is het belangrijk te benoemen dat context van groot belang is, dus dat niet met zekerheid te zeggen is dat dezelfde werkzame elementen op precies dezelfde wijze in Venlo resultaat sorteren. De volgende bronnen zijn bestudeerd:

- Toolkit Evidence Based Werken bij de preventie van radicalisering, Min. SZW en Min. J&V, gelanceerd augustus 2019
- Handreiking lokaal netwerk van sleutelfiguren, Expertise-unit Sociale Stabiliteit, 2018
- Evaluatie training Omgaan met Extreme Idealen (OMEI), i.o.v. Expertise-unit Sociale Stabiliteit, 2019
- Evaluatie Oumnia Works, Labyrinth Onderzoek, 2019

- “DIAMANT-plus”: Een methodiek voor de-radicalisering en vergroting van weerbaarheid tegen extremistische invloeden - Een pilot-onderzoek naar de interventie, Universiteit van Amsterdam, 2017
- RAN ISSUE PAPER: Multi-agency working and preventing violent extremism I, Radicalisation Awareness Network, 2018

2.1.2 Diepte-interviews

Naast de documentanalyse bestond de hoofdmoot van het onderzoek uit diepte-interviews met een diverse groep respondenten. De exacte selectie van respondenten is in nauw overleg met de opdrachtgever afgestemd, waarbij de belangrijkste betrokkenen bij de radicaliseringaanpak binnen en buiten de gemeente gesproken zijn, alsmede betrokkenen bij de verschillende interventies.

In totaal zijn 22 mensen gesproken in interviews of focusgroepen, in de periode van mei tot augustus 2020. Vanwege de maatregelen rondom COVID-19 vonden deze gesprekken allemaal digitaal plaats middels videobellen, behalve het gesprek met de deelnemers aan de Diversae training. Vanwege de persoonlijke aard van het gesprek en mogelijke taalbarrière is er bij dit gesprek voor gekozen dit op locatie te doen, bij de gemeente Venlo. Van alle interviews is een verslag opgesteld, dat ter accordering is teruggelegd aan de respondenten.

Het gaat om de volgende geïnterviewden:

- Beleidsmedewerker Openbare Orde en Veiligheid gemeente Venlo
- Procesmanager Vastenavondkamp, gemeente Venlo
- Stadsdeelmanager Venlo-Zuid, gemeente Venlo
- Veiligheidscoördinator, gemeente Venlo
- Burgemeester, gemeente Venlo
- Jongerenwerker en coördinator sleutelfigurennetwerk, Inluzio Sociale Basis²
- Vertegenwoordigers moskeebesturen (2)
 - Bestuurslid Al Houda Moskee
 - Bestuurslid Sultan Ahmet Camii Moskee
- Voorzitter kick-off bijeenkomst sleutelfigurennetwerken, oud-lid Adviesraad Sociaal Domein gemeente Venlo en lid kennisnetwerk islamitische gemeenschappen Limburg
- Vertegenwoordigers Diversae (2)
 - Directeur Diversae
 - Trainer
- Deelnemers Diversae empowerment trainingen (3)

² Sinds april 2020 voert Inluzio Sociale Basis voor de gemeente Venlo onder meer de welzijnstaken uit, waaronder het jongerenwerk. Hiervoor werd dit door verschillende partijen gedaan. Een deel van de professionals van deze partijen zijn actief gebleven in Venlo, maar nu onder de vlag Inluzio Sociale Basis. In dit rapport gebruiken we de naam Inluzio.

- Marokkaans-Nederlandse vrouwen (2)
- Syrisch-Nederlandse vrouw (1): onderdeel van de Syrische gemeenschap in Venlo. Heeft de training (nog) niet gevolgd maar nam wel deel aan de terugkomdag.
- Sleutelfiguren binnen het netwerk (4):
 - Bestuurslid jongerencentrum Jacx
 - Vrijwilliger Jacx
 - Jongerencoach Includio
 - Vrijwilliger Vastenavondkamp
- Eerstelijns professionals (4):
 - Sociaal Wijkteam Plus
 - Maatschappelijk werker, Includio
 - Jeugdreclasseringswerker, William Schrikker Groep
 - Doelmatigheidscoach, gemeente Venlo

Daarnaast hebben we van de politie (basisteam Venlo-Beesel) een schriftelijke reactie gekregen op onze vragen.

Ook de topiclijsten van de interviews zijn in goed overleg met de opdrachtgever afgestemd. Omdat al vroeg in het onderzoek bleek dat niet alle interventies al voldoende uitgevoerd waren om daar uitgebreid onderzoek naar te doen (zoals het sleutelfigurennetwerk, dat nog in de opstartfase zit), is besloten in de gesprekken ook te kijken naar de plek die de interventies hebben in de bredere aanpak van radicalisering. Omdat daarnaast uit de deskresearch geen duidelijke 0-meting of startfoto naar boven kwam van de situatie in Venlo, buiten informatie op hoofdlijnen uit de QuickScan uit 2017, hebben we in de gesprekken veelal gevraagd naar *ervaren opbrengsten* van de radicaliseringsaanpak en interventies. Zo kunnen we wel iets zeggen over de eerste opbrengsten van de uitgevoerde activiteiten, maar doen we geen harde uitspraken over effectiviteit.

2.1.3 Onderzoeksrapport

Het onderzoeksrapport geeft de input weer die wij vanuit desk research en diepte-interviews hebben verzameld. In deze rapportage presenteren wij u onze bevindingen, de conclusies die daaruit volgen en onze aanbevelingen voor het door ontwikkelen van de lokale preventie aanpak van radicalisering in Venlo.

3 Bevindingen

In voorliggend hoofdstuk gaan we in op de belangrijkste bevindingen uit ons onderzoek. We beginnen met een algemene analyse van het radicaliseringsbeleid en de context in Venlo, op basis van de documentanalyse. Daarna volgen de bevindingen uit het praktijkonderzoek met betrekking tot de voedingsbodem, de aanpak, kennis en vaardigheden. Tot slot gaan de laatste paragrafen over de specifiek ingezette interventies uit de lokale aanpak radicalisering van Venlo.

3.1 Achtergrond radicaliseringsbeleid

Om meer inzicht te krijgen in het radicaliseringsbeleid, de context waarin dit tot stand is gekomen en de situatie voorafgaand aan de interventies (de 'startsituatie') hebben we de volgende documenten bestudeerd:

- Aanpak radicalisering en Jihadisme, gemeente Venlo³, uit 2016.
- De in 2017 uitgevoerde QuickScan⁴, waarbinnen is gekeken naar de voedingsbodem voor radicalisering binnen Venlo, de radicaliseringsaanpak en aanwezige kennis en vaardigheden.
- Aanvraag versterkingsmiddelen uit 2020⁵ waarin onder meer de waarderingssystematiek van de Nationale Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid (NCTV) uiteen is gezet.

3.1.1 Aanpak radicalisering en Jihadisme

In 2016 is het beleidsplan 'Aanpak radicalisering en jihadisme, Gemeente Venlo' opgesteld in gezamenlijkheid met acht Noord-Limburgse gemeenten, het Openbaar Ministerie, de politie en het Zorg- en Veiligheidshuis. Daarin zijn uitgangspunten opgesteld voor een lokale aanpak, gericht op het voorkomen of verminderen van risico's rondom radicalisering en jihadisme⁶ (in het bijzonder)⁷. De geformuleerde doelstellingen zijn:

1. Het verminderen van de voedingsbodem en het versterken van de weerbaarheid
2. Het vroegtijdig signaleren van radicaliseringsprocessen
3. Het voorkomen van (verdere) processen van radicalisering en afreizen
4. Voorbereid zijn op de terugkeer van vertrokken personen

Het plan is in werking gesteld vanaf de vaststelling door het college in 2016. Er staat in beschreven dat de gemeente een rol pakt binnen preventie (bevorderen van maatschappelijke weerbaarheid), detectie (signalerende rol) en interventies en bestuurlijke maatregelen. De burgemeester wordt geïnformeerd over personen waarover zorgen rondom radicalisering bestaan en zoekt afstemming met de lokale

³ Team MOVZV (2016), *Aanpak radicalisering en Jihadisme*. Gemeente Venlo.

⁴ Zien we wel alles? QuickScan Radicalisering in Venlo, door advies- en onderzoeksbureau EMMA, februari 2018 (onderzoekperiode: najaar 2017)

⁵ Aanvraag versterkingsmiddelen 2020

⁶ Tegenwoordig wordt de term 'islamistisch extremisme' gehanteerd. Waar wij verwijzen naar beleidsstukken of trainingen waar 'jihadisme' wordt gebruikt, zullen we dat als term hanteren.

⁷ Team MOVZV (2016), *Aanpak radicalisering en Jihadisme*. Gemeente Venlo.

driehoek om tot een specifieke aanpak voor een geradicaliseerd persoon te komen. Maatregelen die regionaal efficiënt(er) tot uitvoering gebracht kunnen worden, worden regionaal opgepakt.

Wat betreft de signaliseringsstructuur staat in het beleidsplan beschreven dat alle betrokkenen op de hoogte moeten zijn van de aanpak. Daarnaast staat beschreven dat effectieve netwerken tussen bestuurders, ambtenaren, eerstelijnsprofessionals en eventueel sleutelfiguren gebouwd moeten worden. Omdat de gemeente de centrale (regie)rol inneemt op het gebied van preventie, detectie en interventie, wordt daar het meldpunt ingericht. Het meldpunt is bedoeld voor professionals, moskeeën, sleutelfiguren uit religieuze gemeenschappen en culturele zelforganisaties die zorgen hebben over mogelijke gevallen van radicalisering. Daar is “een goede verstandhouding, onderling vertrouwen, voldoende bewustzijn en handvatten om signalen te herkennen” (p.13) voor nodig. Communicatie over het meldpunt wordt gekoppeld aan activiteiten in het kader van bewustwording en deskundigheidsbevordering: “low key” en “bottom up”.

Ook staat beschreven dat de gemeente door middel van voorlichting en training wil investeren in bewustwording en deskundigheidsbevordering. Professionals kunnen een verdiepende training krijgen als dit past bij hun rol, waarbij theoretische kennis en handelingsperspectief aan bod komt.

Vanwege de omvang en complexiteit van het thema is gekozen voor “een korte termijn aanpak” (p.4) vanuit de afdeling OOV (openbare orde en veiligheid). Daarbij ligt de focus op het vroeg signaleren van radicaliseringsprocessen en het voorkomen dat mensen verder radicaliseren, oftewel doelstelling 2 en 3 uit het beleidsplan. Volgens het plan is het daarnaast de verantwoordelijkheid van het sociaal domein om zich voornamelijk te richten op de eerste doelstelling. Dat betekent dat van het sociaal domein wordt gevraagd zich te richten op een lange termijnoplossing, waarbij de voedingsbodem voor radicalisering wordt tegengegaan en de weerbaarheid in de samenleving vergroot. In de aanpak staat ook beschreven dat er doorontwikkeling of intensivering nodig is van preventief en duurzaam beleid binnen het sociaal domein, indien “op termijn blijkt” dat dit nodig is.

QuickScan

Een nadere analyse van de lokale situatie was dan ook de aanleiding voor de in 2017 uitgevoerde QuickScan ‘Zien we wel alles?’. Uit deze scan blijkt dat doorontwikkeling en intensivering inderdaad nodig is. Naast een analyse van de Venlose situatie, wilde men door middel van de Quickscan ook zicht verkrijgen op mogelijke effecten van de ROR training, die professionals dat jaar hadden gevolgd. Hieronder geven we de belangrijkste bevindingen weer uit de QuickScan, zodat we de situatie in het najaar van 2017 kunnen toetsen aan de huidige situatie.

Voedingsbodem voor radicalisering

Uit de QuickScan uit 2017 blijkt dat er wat betreft voedingsbodem sprake is van toenemende spanningen en polarisatie. Door plaatsingsbeleid van de woningbouw bestaan sommige wijken uit veelal kwetsbare bewoners die in een sociaal en sociaaleconomisch achtergestelde positie verkeren. In deze wijken heerst verdeeldheid

met betrekking tot ideeën over ‘andere aanwezige groepen’ die hier de oorzaak van zouden zijn. Deze frustratie is de laatste jaren (voor 2017) toegenomen, en daarmee ook de verdeeldheid. Sociale uitsluiting komt dan ook vaker voor in Venlo dan in andere delen van de regio, zo staat beschreven in de QuickScan. Discriminatie komt als andere ‘spanningsbron’. Professionals bevestigen dit gevoel, zij geven aan dat jongeren met een migratieachtergrond het moeilijk hebben. On- en offline is polarisatie meer en openlijker zichtbaar: bij impactvolle gebeurtenissen komen spanningen bijvoorbeeld duidelijk naar voren op sociale media. Spanningen, vermeende en/of werkelijke achterstelling en discriminatie vormen volgens de Quickscan dus allen een mogelijke voedingsbodem voor radicalisering in Venlo. Uit de QuickScan komen geen signalen naar voren van concrete casuïstiek met betrekking tot radicalisering in Venlo.

Signaliseringsstructuur

Uit de QuickScan blijkt dat er in 2017 eerste stappen zijn gezet op het gebied van signalering, concreet omdat veel professionals participeerden in de ROR training. Wel wordt handelingsverlegenheid als aandachtspunt aangegeven (zie onderstaande alinea ‘kennis en vaardigheden’). De meeste meldingen komen volgens de politie vanuit de binnenste kring (familie en vrienden), niet van professionals. Signalen rondom radicalisering worden tevens als afzonderlijk incident beschouwd, waardoor er geen totaaloverzicht is van het radicaliseringsrisico in Venlo, zo blijkt uit de scan. Een integrale, brede radicaliseringsaanpak mist, wat als risico heeft dat signalen in een laat stadium worden ontdekt, waardoor er een concrete dreiging kan ontstaan. Wel weten de professionals elkaar snel te vinden, met name via de beleidsmedewerker Veiligheid van de gemeente.

Kennis en vaardigheden

In de QuickScan staat wat betreft het meldingsbeleid beschreven dat professionals weten dat ze zorgen en signalen kunnen melden bij de beleidsmedewerkers Veiligheid, omdat dit expliciet benoemd werd in de ROR-training. Daarnaast blijkt uit de scan dat onder professionals handelingsverlegenheid bestaat. Een gebrek aan kennis om goed te kunnen signaleren wordt in de QuickScan als reden genoemd, naast onduidelijkheid over wanneer iets gemeld moet of kan worden. Ook wordt het risico op islamistische en bijvoorbeeld extreemrechtse radicalisering zeer verschillend ingeschat door professionals. Overlast door jongeren met een Nederlandse achtergrond wordt betiteld als ‘experimenteergedrag’, en van groepen jongeren met een migratieachtergrond als ‘risico tot criminaliteit’.

Aanvraag versterkingsmiddelen 2020

Een recenter beeld dan de Quickscan is op te maken uit de aanvraag versterkingsgelden 2020. Versterkingsgelden zijn een jaarlijkse uitkering die door gemeenten aangevraagd kan worden bij de Nationaal Coördinator Terrorismedebestrijding en Veiligheid, om activiteiten in het kader van de aanpak radicalisering te kunnen financieren. Deze aanvraag gebeurt veelal regionaal, zo ook in Venlo, waar in samenwerking met andere gemeenten in Limburg een gezamenlijke aanvraag wordt ingediend. De geanalyseerde uitvraag dateert uit 2019, waarin de gelden voor 2020 worden aangevraagd.

Uit de aanvraag versterkingsmiddelen blijkt dat na 2017 (na de uitvoering van de QuickScan) minimale signalen zijn geweest rondom signalering. Tevens wordt

benoemd dat het sociaal domein in het kader van gerichte preventie goede relaties onderhoudt met diverse partners, onder andere de toenmalige sociale wijkteams, het lokale interventieteam en beleidsveld veiligheid. Ook wordt genoemd dat het van belang is de kennis, opgedaan in de trainingen, te borgen. Verder bestaat er een goede structuur rondom informatie-uitwisseling op uitvoerend niveau, maar is verbetering nodig wat betreft de samenwerking tussen het veiligheids- en sociaal domein. Vooral scholen lijken het lastig te vinden zich aan te sluiten bij de preventieve aanpak, omdat zij niet geassocieerd willen worden met radicalisering en het niet als thema zien. Het kan zijn dat hierdoor vroege signalen van radicalisering of signalen met betrekking tot andere ideologieën niet herkend worden.

Ook op basis van de waarderingssystematiek van de NCTV, een manier om de lokale dreiging in te schatten, is op te maken dat de dreiging met betrekking tot radicalisering in Venlo niet groot is. Er blijkt dat vooral ingezet moet worden op vergroten van de weerbaarheid in Venlo en het verminderen van elementen die een voedingsbodem voor radicalisering kunnen vormen (bijvoorbeeld polarisatie). De NCTV hanteert de volgende definitie wat betreft 'weerbaarheid op orde hebben': "Dat er voldoende kennis en kunde van het fenomeen evenals de aanpak hierop beschikbaar zijn op lokaal niveau, de samenwerkingsverbanden (duurzaam en cross-sectoraal) zijn opgezet en lokale partners weten welke interventiemogelijkheden er zijn en in staat zijn deze in te zetten".

3.2 Praktijkonderzoek

Op basis van de diepte-interviews en focusgroepen beantwoorden wij in voorliggend hoofdstuk de verschillende deelvragen van dit onderzoek. We beschrijven de resultaten met betrekking tot de voedingsbodem, de aanpak als geheel, de kennis en vaardigheden en de specifieke interventies.

3.2.1 Voedingsbodem radicalisering in Venlo

Omdat een van de beleidsdoelstellingen is om de voedingsbodem voor radicalisering te verminderen en weerbaarheid te versterken, hebben wij de respondenten in ons onderzoek ook op dit onderwerp bevraagd. Hieronder staat het beeld over de voedingsbodem in Venlo beschreven op basis van de ervaringen, inzichten en expertise van de respondenten. Deze respondenten zijn geselecteerd op basis van hun betrokkenheid of kennis en kunde met betrekking tot dit thema, dus het is aannemelijk dat zij hier een goed beeld van hebben. Vanwege de kwalitatieve aard van dit onderzoek is echter niet te zeggen in hoeverre dit beeld representatief is.

Spanningen voelbaar in de samenleving, maar weinig escalaties

In alle interviews zijn zorgen geuit met betrekking tot polarisatie en sociale spanningen in de Venlose samenleving. De diversiteit in de stad is groot en in bepaalde wijken is de bevolkingssamenstelling zelfs hyperdivers. Dit is in de 21^e eeuw in een enorm tempo toegenomen. Sommige respondenten gaven aan dat een substantieel deel van de oorspronkelijke bewoners - vaak tegen hun zin in – hun wijk met grote snelheid zien veranderen. Met de komst van bewoners van zoveel verschillende nationaliteiten en

culturen, ervaren zij dit als bedreigend. Daarnaast zijn er in Venlo ook veel tijdelijke buitenlandse arbeidskrachten die niet de intentie hebben te blijven wonen in Venlo en beperkt meedoen in de samenleving. Hier heeft de gemeente weinig zicht op. Ook dit zorgt volgens een aantal geïnterviewden voor gevoelens van onvrede en frustratie bij Venlonaren.

Het hele politieke spectrum tussen DENK en de PVV is vertegenwoordigd in Venlo, en deze verschillende groepen communiceren volgens de geïnterviewden te weinig met elkaar, de dialoog mist. De spanningen tussen de oorspronkelijke bewoners van Venlo en de bewoners met een migratieachtergrond zouden volgens verschillende professionals werkzaam in de wijken een explosief karakter kunnen krijgen als deze verder toenemen. Desondanks worden er tot dusver niet vaak confrontaties gezien door de respondenten. Een aantal respondenten geeft aan dat Venlonaren een sterke mening hebben en scherpe discussies kunnen voeren, maar dat ze niet vaak over gaan tot actie waarbij geweld komt kijken. Een van de respondenten lichtte toe dat Venlo een hoog *ons kent ons*-gehalte heeft, dat er wellicht voor zorgt dat men ondanks grote meningsverschillen op een 'nettere manier met elkaar blijft omgaan dan gebeurt in grotere steden in de Randstad'.

"Op het moment dat je hier een heftig debat hebt kun je daarna ook gewoon met elkaar een biertje of koffie drinken"

Tot slot wordt de toenemende polarisatie gekoppeld aan gebeurtenissen op nationaal en mondiaal niveau. Geïnterviewden geven aan dat bijvoorbeeld aanslagen of oorlogen elders, van invloed zijn op spanningen in Venlo. Maar ook de discussies en ontwikkelingen met betrekking tot Black Lives Matter en maatregelen rondom COVID-19 hebben impact op de wijken. Er wordt aangegeven dat bewoners elkaar snel labelen met betrekking tot een bepaalde groep en de mening die daarbij zou horen. Zo zien de respondenten dat dit ervoor zorgt dat sommige mensen zich in een hoek gedrukt voelen. Het vingerwijzen doet pijn en vergroot de polarisatie in de wijken. De gemeente Venlo (dat wil zeggen: de organisatie gemeente Venlo) is in de ogen van een aantal respondenten niet goed genoeg in staat om op een passende en flexibele manier aan te sluiten bij deze dynamiek en ontwikkelingen op nationaal en mondiaal niveau. In de ervaring van de meeste geïnterviewden zijn spanningen en onbegrip tussen bevolkingsgroepen een groter thema in Venlo dan radicalisering. Wel wordt erkend dat deze spanningen, en de polarisatie die eruit voort kan komen, een belangrijk element kunnen vormen in de voedingsbodem van radicalisering.

Discriminatie en racisme worden gezien als een belangrijk onderdeel van de voedingsbodem

Naast de zorgen rondom spanningen in de samenleving uiten veel geïnterviewden hun zorgen over de aanwezigheid van discriminatie en racisme. Groepen met een niet-westerse migratieachtergrond voelen onvrede over de wijze waarop er over hen wordt gesproken in de media, politiek en op straat. Discriminatie op de arbeidsmarkt is meerdere malen benoemd door de geïnterviewden als aanwezig probleem. Sommigen geven daarbij aan dat zij het opvallend vinden dat de focus vanuit de gemeente minder op deze thema's ligt, dan op radicalisering, terwijl dat laatste minder lijkt te spelen. Dit

zorgt volgens hen voor frustratie bij inwoners. Het feit dat er een focus ligt op een thema waar hoofdzakelijk niet de pijn zit, en dat soms ook nog stigmatiserend is voor bepaalde bevolkingsgroepen, kan zorgelijk zijn met betrekking tot de ontwikkeling van radicaliseringsprocessen. Discriminatie is namelijk een voorbeeld van een *pushfactor* in de voedingsbodem van radicalisering, omdat het bijdraagt aan het gevoel van onvrede, van uitsluiting en van niet bij de samenleving horen⁸. Als er vervolgens geen aandacht voor dit probleem en deze pijn is, en er te weinig aan wordt gedaan vanuit de overheid, benadrukt dit een wij-zij gevoel en gevoelens van frustratie. Gevoelens van frustratie en toenemend wij-zij denken zijn belangrijke mogelijke triggerfactoren in individuele radicaliseringsprocessen.

Steun voor de rechts extremistische ideologie groeit

Met betrekking tot extreemrechts geeft een aantal respondenten aan dat het draagvlak in de samenleving daarvoor toeneemt en dat daardoor ook uitspraken die vroeger *'not done'* waren, steeds meer geaccepteerd worden in de politiek en samenleving. Dit geeft volgens deze respondenten ruimte voor steeds extremere uitspraken, die ook linken aan rechtsextremistische ideologieën. Hoewel er wel zorgen zijn geuit over de opkomst en voedingsbodem van extreemrechts, is er in de interviews geen concrete casuïstiek benoemd waarbij veiligheidsrisico's spelen vanuit deze hoek. Eén professional geeft aan steeds meer rechts gedachtegoed tegen te komen bij families in wijken waar de bevolkingssamenstelling zeer divers is. Volgens een aantal respondenten heeft de gemeente Venlo niet goed genoeg zicht op wat er speelt met betrekking tot rechtsextremisme. Hierbij is ook benoemd dat in trainingen voor eerstelijns werkers de focus vooral op islamistisch extremisme lag, en minder op signaleren en herkennen van extreemrechtse uitingen.

Beperkte kansen kunnen voedingsbodem voor radicalisering vergroten

Binnen Venlo heeft een aantal wijken een achterstand op economisch en educatief gebied. Vastenavondkamp is een voorbeeld van zo'n wijk. Dit is een wijk waar een tekort aan woningen is, een mismatch is tussen vraag en aanbod op de arbeidsmarkt, en daarnaast ook een hyperdiversiteit aan culturen en nationaliteiten bestaat. Geïnterviewden geven aan dat er veel ondermijning ten opzichte van de overheid aanwezig is als gevolg van kansenongelijkheid en armoede. Het ontbreekt aan vertrouwen in de overheid in deze wijken, en het gevoel gehoord te worden. Sociale achterstand zoals werkloosheid is een mogelijke push factor in radicaliseringsprocessen. Respondenten geven aan dat het ontbreken aan kansen mensen vatbaar maakt voor verleidingen (criminaliteit, maar ook extremere vormen van ideologieën).

Zorgen om specifieke kwetsbare doelgroepen

Geïnterviewden geven aan dat er ook rondom specifieke kwetsbare groepen zorgen bestaan. Deze groepen zijn niet direct kwetsbaar voor radicalisering, maar wel voor beïnvloeding. Een van deze groepen zijn uitgeprocedeerde vluchtelingen. Deze groep komt minder in contact met anderen, de leefomstandigheden vergroten frustraties en

⁸ Kennisplatform Integratie en Samenleving, 2015: <https://www.kis.nl/vraag-en-antwoord/welke-voedingsbodems-dragen-bij-aan-radicalisering>

maken hen vatbaar voor aanbod dat hen toekomstperspectief biedt, ook als dit uit verkeerde hoeken komt.

Ook worden zorgen geuit over tijdelijke arbeidsmigranten en (extreem-)rechts gedachtengoed. Specifiek voor Venlo is dat er veel internationale arbeidskrachten verblijven uit Polen en Roemenië met soms (extreem) rechtse gedachten. Op het moment dat deze mensen het slecht hebben in Nederland (arm zijn, slecht gehuisvest en niet genoeg geld verdienen om terug te gaan), kan dit leiden tot een negatieve cocktail (gebrek aan middelen en mogelijkheden), wat een bron kan zijn om (extreem-)rechtse ideeën te versterken. Tot slot zijn er zorgen om licht verstandelijk beperkten. In de interviews wordt genoemd dat jongeren met een licht verstandelijke beperking beïnvloedbaar zijn, en erg op zoek zijn naar erkenning. Velen hebben delicten gepleegd, omdat ze met personen omgaan die gebruik van hen maken.

Een aanwezig verenigingsleven en ‘ons kent ons’ gehalte

Venlo kenmerkt zich door de hoge organisatiegraad binnen de verschillende gemeenschappen. Het verenigingsleven is zeer actief. Zo bestaan er professionele moskeebesturen, sterke jongerenorganisaties en progressieve zelforganisaties (zowel van de Marokkaanse als de Turkse moskeën). Het bestuur hiervan wordt bijvoorbeeld gevormd door mensen met een professionele achtergrond als politieagent of onderwijzer. Zij weten goed de brug te slaan tussen de moskee en de Nederlandse samenleving. Binnen Limburg is het verenigingsleven belangrijk, er is een hoge organisatiegraad. De gemeente heeft ook ingezet op het voeren van gesprekken over maatschappelijke onderwerpen bij dergelijke organisaties, onder andere door inzet van pedagogisch medewerkers bij (sport)verenigingen. Een van de respondenten gaf aan dat het verenigingsleven een potentieel beschermende factor is in Venlo omdat het inwoners aan elkaar verbindt. Binnen eigen kring is er veel contact, zijn mensen er voor elkaar en houden ze elkaar in de gaten.

3.2.2 De Venlose radicaliseringsaanpak

In deze paragraaf delen we de bevindingen op de volgende onderzoeksvraag:

1. Zijn de samenwerkingsverbanden duurzaam en cross-sectoraal?

Daarnaast gaan we hier ook in op andere belangrijke uitkomsten met betrekking tot de algemene radicaliseringsaanpak van Venlo.

Binnen een aanpak radicalisering bestaan er diverse (noodzakelijke) samenwerkingsverbanden, bijvoorbeeld:

- informele banden met individuen en maatschappelijke zelforganisaties
- formele banden met professionele partners zoals de politie

Daarnaast kan samenwerking plaatsvinden op verschillende niveaus van preventie van radicalisering:

- De samenwerking ten behoeve van vroege, primaire preventie is gericht op algehele weerbaarheid van de samenleving tegen radicalisering.

- Daarnaast is er samenwerking rondom signalen van mogelijke radicalisering en een vroege aanpak van individuen of groepen waar zorgen zijn over (kwetsbaarheid voor) radicalisering.
- Ten derde is er de samenwerking rondom concrete individuele casuïstiek waar een persoonsgerichte aanpak voor nodig is, omdat iemand dusdanig ver is geradicaliseerd dat er actie noodzakelijk is, of omdat iemand daadwerkelijk veroordeeld is voor terroristische activiteiten.

In Venlo hebben we onderzocht in hoeverre deze verschillende samenwerkingsverbanden bestaan en hoe deze momenteel functioneren. Daarbij is enerzijds gekeken naar de *duurzaamheid* van de aanwezige verbanden, dus in hoeverre deze op een regelmatige frequentie samenwerken en stabiel zijn over tijd. Daarnaast hebben we onderzocht in hoeverre deze *cross-sectoraal of integraal* zijn, dus in hoeverre er multidisciplinair wordt samengewerkt (vanuit verschillende professies en invalshoeken) en in hoeverre er samenwerking wordt gezocht met een divers scala aan organisaties die van belang zijn in de aanpak van radicalisering.

Onze bevindingen zijn als volgt:

De huidige beleidsaanpak van radicalisering is persoons- en domeingebonden, er wordt nog weinig integraal gewerkt

In de interviews wordt regelmatig benoemd dat de beleidsmatige samenwerking rondom de aanpak radicalisering momenteel onvoldoende integraal is. Deze leunt nu op de inzet van de afdeling openbare orde en veiligheid (OOV), waarbij verschillende respondenten aangeven het ook belangrijk te vinden dat het sociaal domein hierbij aanhaakt, met name als het gaat om vroege preventie en het signaleren. Die verbinding, zo geeft men aan, is echter nog niet gelukt. Met name mensen die veel in de wijk werken geven aan beleid “te verkokerd” te vinden en onvoldoende gestoeld op de ervaringen en de context van de wijken zelf. In de interviews geven respondenten verschillende problemen aan die een domeinoverstijgende aanpak behoeven, zoals de aanpak van sociale spanningen en polarisatie in wijken, gebrek aan (inkoop van) cultuursensitieve jeugd- en gezinsondersteuning, of de aanpak van discriminatie op bijvoorbeeld de stage- en arbeidsmarkt. Dit zijn allen thema’s die van invloed kunnen zijn op het vergroten of verkleinen van een voedingsbodem of kwetsbaarheid voor radicalisering, maar nu volgens de respondenten onvoldoende of te verkokerd worden opgepakt. Ook bij bestaande initiatieven kan er meer samenhang of samenwerking zijn volgens respondenten. Zo blijken er op thema’s zoals aanpak van jeugdcriminaliteit of cohesie in de wijk, activiteiten plaats te vinden die een positieve bijdrage kunnen leveren aan het wegnemen van een voedingsbodem voor radicalisering. Het gaat bijvoorbeeld om de projecten ‘Jonge Helden’ en ‘Vreedzame Wijk’, die weerbaarheid bevorderen. Respondenten geven aan dat deze verschillende projecten meer strategisch ingezet en gecombineerd zouden kunnen worden, zodat ze elkaar versterken.

Naast het gebrek aan integraliteit is de aanpak vanuit de afdeling OOV de laatste jaren ook veelal gestoeld geweest op de inzet van één beleidsmedewerker. Dit maakt een aanpak kwetsbaar, o.a. omdat bij een mogelijk vertrek van deze persoon er een enorm verlies is van kennis, ervaring en netwerk. In de looptijd van dit onderzoek is er echter een nieuwe beleidsadviseur aangesteld bij de afdeling OOV, die mede zal optrekken in het radicaliseringsdossier.

Samenwerking met partners buiten de gemeentelijke organisatie wisselend

Tussen de gemeentelijke organisatie en partners daarbuiten bestaan verschillende samenwerkingsverbanden binnen de aanpak radicalisering. De samenwerking tussen de **politie** en de gemeente wordt door beide partijen als goed ervaren. Als er mogelijke casuïstiek is, is er snel contact tussen de contactpersoon van de gemeente en de politie, en kan doorgaans snel een rondetafeloverleg worden samengesteld om de signalen te duiden en waar nodig verdere actie te ondernemen. Een punt van aandacht vanuit de politie specifiek, is het contact met de verschillende gemeenschappen in 'vredetijd'. Hier wordt aan gewerkt, onder meer door uitbreiding van het project 'Bondgenoten', waarin de politie een netwerk bouwt met sleutelfiguren in verschillende gemeenschappen van Venlo. In dit netwerk wordt verbinding gemaakt en worden actuele zaken besproken. Na aanvankelijk vooral contact te hebben gelegd met de moslimgemeenschap, is de ambitie nu om dit uit te breiden. De samenwerking met de gemeente wordt in deze doorontwikkeling ook verder aangehaald, geeft de politie aan.

Een samenwerking die vooral op preventie ingestoken is, is de samenwerking met de diverse **moskeeën** in Venlo, waarbij overleggen plaatsvinden tussen gemeente (burgemeester, OOV) en moskeebestuurders, in sommige gevallen ook aangevuld met politie. Deze overleggen vinden op structurele basis plaats om het contact tussen de gemeente en moskeebesturen goed te houden, juist ook in tijden wanneer geen incidenten of casuïstiek besproken hoeven te worden. Ook op incidentele wijze, bijv. bij maatschappelijke onrust, wordt contact gelegd, zoals na de aanslag in Utrecht of bij klachten van buurtbewoners rondom de oproep tot gebed vanuit diverse moskeeën. Zowel de geïnterviewden vanuit de gemeente als de gesproken moskeebestuurders ervaren dit contact als prettig. De moskeebestuurders benadrukken dat de korte lijntjes met de gemeente gewaardeerd worden, evenals het snelle schakelen en informele contact. Vanuit zowel gemeente als moskeebestuurders wordt daarnaast gewaardeerd hoe bij signalen van mogelijke radicalisering in het verleden of bij zorgen over uitspraken van een specifieke imam er open wordt gecommuniceerd en in goed overleg wordt gekeken wat nodig is.

Naast de moskeebestuurders worden vanuit de gemeente met name eerstelijns professionals als belangrijke partner binnen de (vroeg)preventieve aanpak genoemd. Het gaat daarbij onder andere om jongerenwerkers, medewerkers van de wijkteams en onderwijsprofessionals. Samenwerking tussen het **jongerenwerk** en de gemeente wordt door beide partijen als goed ervaren. Een vertegenwoordiger vanuit het

jongerenwerk geeft aan korte lijntjes te hebben met de stadsdeelmanager, de wijkagent en met de beleidsmedewerker OOV die zich bezig houdt met radicalisering. Er is al gedurende lange tijd regelmatig contact en ook wanneer er incidenten plaatsvinden (ook buiten radicaliseringsproblematiek om) wordt er heel snel geschakeld.

Met de **wijkteams** in Venlo was de samenwerking de afgelopen jaren niet volledig naar wens. Mede om deze reden is de uitvoering hiervan sinds voorjaar 2020 bij een andere aanbieder belegd: Includio Sociale Basis. Door de personele wisselingen die hieruit voortkwamen en de coronacrisis hebben respondenten die samenwerken met wijkteams vaak nog onvoldoende kunnen investeren in het opbouwen van een netwerk en een goede werkrelatie met professionals uit deze wijkteams. Ook moet de expertise en aandacht voor radicalisering daar nog groeien. Zo zegt een respondent: *“We zijn nog druk bezig om het DNA van Venlo te doorgronden. Radicalisering als thema moet nog landen binnen de organisatie.”* Ook met onderwijsprofessionals, een andere belangrijke spil in de vroege preventie van radicalisering, geven respondenten aan te weinig contact te hebben over dit thema. Ook de samenwerking tussen de gemeente en de scholen is onvoldoende. Een respondent vermoedt dat dit o.a. te maken heeft met een mogelijk stigma: *“Als er aandacht aan het thema radicalisering besteed wordt, zijn organisaties bang dat de indruk gewekt wordt dat het daar daadwerkelijk speelt.”*

Een mogelijke belangrijke partnerstructuur bij vroege preventie is het **sluelfigurennetwerk**. Daar komen we op terug bij paragraaf 3.2.4. Dit netwerk staat nog in de startblokken, dus over samenwerking daarmee is weinig te zeggen.

Er is een signaleringsstructuur, maar deze wordt in de praktijk niet altijd gevonden of gebruikt

Door de jaren heen is een breed scala aan eerstelijns professionals getraind in het signaleren van radicalisering (zie voor meer informatie paragraaf 3.2.4.). Ook is daarbij de signaleringsstructuur toegelicht en bijbehorende proceslijn gedeeld. De geïnterviewde eerstelijns professionals geven echter aan deze signaleringsstructuur niet meer scherp te hebben, omdat de aandacht ervoor inmiddels alweer te lang geleden is en deze signaleringstructuur weinig gebruikt is. Dit omdat er weinig gevallen van radicalisering geweest zijn waarbij deze structuur nodig was. Ook vragen veel van de respondenten zich af in hoeverre mensen binnen hun organisatie deze structuur überhaupt kennen. Een respondent van Includio Sociale Basis noemt een concrete casus waarin zorgen waren over radicalisering. Hier waren veel partijen betrokken, maar de OOV-afdeling niet. De andere betrokken partijen hadden de signaleringsstructuur niet scherp voor de geest. Daardoor is men in dit specifieke geval lang blijven ‘zwemmen’, omdat het niet helder was waar de benodigde expertise en verantwoordelijkheid zat.

Veel respondenten benadrukken daarom het belang van het opnieuw onder de aandacht brengen van de signaleringsstructuur en dit te bestendigen, bijvoorbeeld door middel van inzet van aandachtsfunctionarissen radicalisering per organisatie. Bij

een organisatie voor jeugdbescherming en jeugdreclassering blijkt dit al een goed middel om radicalisering als thema onder de aandacht te houden en laagdrempelig te kunnen schakelen bij zorgen. Dergelijke aandacht voor het thema kan ook helpen om signalen eerder te zien of überhaupt meer signalen op te pikken. De afgelopen jaren zijn er ten slotte weinig signalen bij de gemeente binnengekomen vanuit bijvoorbeeld jongerenwerk, wijkteams of onderwijs. Wanneer er wel sprake was van signalen kwamen deze met name vanuit raadsleden en de politie.

Concrete signalen of casuïstiek zijn gering, maar indien nodig wordt de samenwerking goed gevonden

In Venlo zijn er in de afgelopen jaren weinig concrete radicaliseringssignalen en -casuïstiek geweest. Volgens cijfers van de politie gaat het in de periode 2016-2019 over 20 tot 25 meldingen, die allemaal zeer beperkt van aard en omvang waren. Een deel van de casussen betrof bijvoorbeeld signalen vanuit het onderwijs waar een leerling een bepaalde uitspraak had gedaan, en het grootste gedeelte betrof verwarde personen die dreigementen uitten die als “terroristisch” konden worden uitgelegd. Na een nadere blik op deze informatie bleek er nagenoeg nooit aanleiding om een casus/melding op te pakken, verder uit te diepen of te blijven volgen. Over de samenwerking op deze momenten geven de geïnterviewden aan tevreden te zijn. Dergelijke samenwerking vindt bijvoorbeeld plaats aan de interne veiligheidstafel, waarbij vertegenwoordigers vanuit OOV, stadsdeelmanagers, coördinator bestuurlijke aanpak, professionals met expertise op jeugdcriminaliteit en vertegenwoordigers van de sociale wijkteams aanwezig zijn. Aan deze tafels worden wekelijks alle veiligheidssignalen besproken die binnengekomen zijn bij de gemeente. Radicalisering is daar vanwege de geringe signalen zelden onderdeel van, maar wordt besproken waar nodig. Indien er concrete signalen zijn wordt de informatie verrijkt, onder andere in contact met politie en OM, soms ook met de NCTV. Daarna komen alle betrokkenen met deze informatie bijeen in een ‘weegtafel’, om het beeld compleet te krijgen. Er wordt onder andere geïnterviewd in hoeverre er daadwerkelijk sprake is van radicalisering en hoe risicovol een situatie is. Op basis van de gezamenlijke weging wordt besloten in hoeverre er een individuele aanpak (een zogenaamde ‘Persoonsgerichte Aanpak’) noodzakelijk is voor deze persoon, of dat dit voor deze casus (nog) niet nodig is.

In Venlo leidden de enkele keren dat een dergelijke tafel heeft plaatsgevonden nog niet tot een persoonsgerichte aanpak. Wanneer dit wel zo zou zijn geweest, zou deze uitgevoerd worden door het Zorg- en Veiligheidshuis. Men geeft aan tevreden zijn over de wijze waarop tot dusverre is samengewerkt rondom signalen, maar wel benieuwd te zijn in hoeverre de samenwerking en deskundigheid toereikend zijn op het moment dat er meer en/of zwaardere radicaliseringsproblematiek wordt gezien binnen Venlo, en of alle signalen ook doorkomen omdat de signaleringstructuur onvoldoende bekend is. De belangrijke spil in de persoonsgerichte aanpak, het Zorg- en Veiligheidshuis, is in Venlo na een tijdelijke sluiting nu net weer in ontwikkeling (beoogde operationele start eind 2020). Omdat er nog geen persoonsgerichte aanpakken radicalisering zijn ontwikkeld en het Zorg- en Veiligheidshuis net vernieuwd is, is er over samenwerking

rondom de zware casuïstiek daarom nog niets te zeggen. Ook over samenwerking met partners in de persoonsgerichte aanpak, zoals gevangeniswezen en reclassering, hebben we daarom nu geen bevindingen.

3.2.3 Kennis en vaardigheden

In deze paragraaf delen we de bevindingen op de volgende onderzoeksvragen:

- 2. Is er voldoende kennis en kunde van het fenomeen en de aanpak radicalisering op lokaal niveau?**
- 3. Weten lokale partners welke interventiemogelijkheden er zijn en zijn zij in staat deze in te zetten?**

We maken hierbij onderscheid tussen twee soorten kennis en vaardigheden: allereerst kennis van het fenomeen radicalisering en de vaardigheden om dit te kunnen signaleren. Ten tweede hebben we gekeken naar de kennis die bij respondenten aanwezig was over de aanpak radicalisering van de gemeente Venlo, en bijbehorende interventies.

In hoofdlijnen genoeg kennis aanwezig, maar herhaling nodig

Allereerst geven respondenten in hoofdlijnen aan genoeg kennis te hebben van het fenomeen radicalisering. Onder andere de ROR-trainingen hebben aan deze kennis bijgedragen, al wordt wel aangegeven dat in de trainingen met name focus lag op islamistisch extremisme, en minder op andere vormen van gewelddadig extremisme. Ook verschillende bijeenkomsten op het thema 'signaleren van radicalisering' in de moskeeën hebben bijgedragen aan de kennis over het fenomeen radicalisering.

In hoeverre de trainingen naast kennis ook de kunde hebben opgeleverd om adequaat signalen van radicalisering op te pikken en er mee om te gaan is helaas niet duidelijk geworden. In de interviews wordt wel aangegeven dat men eigenlijk te weinig bewust bezig is met het thema in hun dagelijkse praktijk en dat de kennis erover te snel wegzakt. Hiervoor is herhaling van de stof nodig.

Professionals geven daarbij ook aan dat het lastig blijft om signalen goed te wegen: *"Het is lastig te bepalen waar je slechts met kwetsbaarheid te maken hebt van een jongere, en wanneer dit betekent dat er een risico is op radicalisering."*

Er is behoefte aan kennis op het gebied van rechtsextremisme en de online omgeving

Kijkend naar actuele ontwikkelingen en relevante doelgroepen, geven respondenten aan dat er niet op alle doelgroepen een volledig zicht is. Zo is het zicht op statushouders beperkt, en vindt men signalen rondom deze groep vaak ook lastiger te duiden. Zo geeft een professional aan: *"Syriërs zijn een vrije nieuwe doelgroep (sinds 2015). Alles wat nieuw en onbekend is, is lastig te plaatsen voor mensen. Pas als culturen meer gaan mengen, worden bepaalde zaken minder snel geïnterpreteerd als*

mogelijke radicalisering, omdat men inmiddels ook gewoon culturele verschillen beter kent.”

Een specifieke kennisbehoefte wordt benoemd op het gebied van rechtsextremisme, een fenomeen waarvan respondenten zien dat het vaker voorkomt in de maatschappij. Respondenten geven aan het soms lastig te vinden in te schatten waar de grens ligt tussen rechtse sentimenten, en rechtsextremisme. Dit speelde bijvoorbeeld bij een aantal negatieve reacties op de aankondiging van een moskee om de gebedsoproep te laten klinken in de buurt. Ook speelt de vraag bij professionals wat de overeenkomsten en verschillen zijn met andere vormen van extremisme, en hoe en waar deze vormen zich vooral manifesteren. Eerdere trainingen waren voornamelijk gericht op islamistisch extremisme, en minder op andere vormen van extremisme. Verschillende respondenten opperen daarom om een training aan te bieden die zich richt op verschillende vormen van extremisme. Daarnaast is het idee geuit om een jaarlijkse terugkomdag te organiseren waarin de actuele stand van zaken in de maatschappij behandeld wordt met betrekking tot radicalisering.

Een tweede specifieke kennisbehoefte die respondenten noemen, is het meer zicht krijgen hoe de online wereld (specifiek social media) de offline wereld beïnvloedt. *“Als je op het thema radicalisering gaat zoeken, zie je dat er online veel gebeurt. Veel meer dan we offline zien,”* geeft een professional aan. De jongeren die vaak te vinden zijn op hangplekken, zijn ook online te vinden. Het voordeel hiervan is dat deze jongeren dus naast op straat ook online te benaderen zijn voor jeugdprofessionals, zodat zij geholpen kunnen worden met hun vragen en problemen. Tegelijkertijd vindt het ronselen van deze jongeren ook online plaats. Men wil het online werken daarom meer op de kaart zetten, geeft een jongerenwerker aan. ‘Online werken’ betekent niet alleen het beheren van een social media account, maar ook het uitzetten van een goede strategie, inclusief het vergaren van de juiste kennis over wat er online gebeurt, hoe verdachte acties online te herkennen en hoe hiermee om te gaan.

Niet alle interventies uit de aanpak zijn bekend bij lokale partners

Desgevraagd gaven veel respondenten aan niet alle interventies uit de aanpak te kennen, of te weten op welke wijze deze ingezet kunnen worden. De ROR-trainingen waren doorgaans wel breed bekend, omdat veel respondenten deze ook zelf gevolgd hadden. Van de Diversae-trainingen hadden de meeste respondenten echter niet gehoord. Dit is verklaarbaar gezien de kleine schaal waarin deze trainingen opgezet zijn, en de specifieke focus waarmee dit gedaan is. Het sleutelfigurennetwerk was ook niet bij alle respondenten bekend. Hiervoor kan een verklaring zijn dat het netwerk nog opgezet moet worden, en er tot dusver nog maar een enkele grote bijeenkomst is geweest (zie ook de volgende paragraaf).

Tegelijkertijd zijn er door respondenten ook projecten genoemd die niet tot de interventies behoren die formeel onder de radicaliseringsaanpak vallen (en die we in deze evaluatie specifiek onderzoeken), maar die wel duidelijke raakvlakken vertonen met de doelen uit de radicaliseringsaanpak, met name wat betreft het verminderen

van de voedingsbodem. Een voorbeeld is het project Jonge Helden, waarbij kinderen in groep 7 of 8 getraind worden om een positief rolmodel te zijn in de wijk, en Vreedzame Wijk, waarbij gemeenschappen op een respectvolle manier aan elkaar verbonden worden en uitdagingen in de wijk oppakken.

Een aantal respondenten gaf aan dat het goed zou zijn om de verschillende bestaande interventies die er zijn op het gebied van sociale stabiliteit en cohesie, het verbinden van gemeenschappen en het verminderen van de voedingsbodem voor radicalisering breder onder de aandacht te brengen en op elkaar aan te sluiten, zodat ze elkaar kunnen versterken.

3.2.4 Specifieke interventies uit de aanpak

In deze paragraaf delen we de bevindingen op de volgende onderzoeksvragen.

- 4. Welke werkzame elementen hebben mogelijk ertoe bijgedragen dat de interventies zijn geslaagd?**
- 5. Zijn er potentiële negatieve neveneffecten opgetreden van de interventies?**
- 6. In hoeverre hebben de interventies bijgedragen aan de beleidsdoelstelling inzake (preventie van) radicalisering?**

Sleutelfigurennetwerk Inclusio Sociale Basis

Het sleutelfigurennetwerk binnen Venlo is één van de interventies die inzet op de beleidsdoelstelling “*Het verminderen van de voedingsbodem en het versterken van de weerbaarheid*”. Daarnaast is een nevendoeleinstelling ervan “*Het vroegtijdig signalen van radicaliseringsprocessen*”. In het plan van aanpak staat beschreven dat er een sleutelfigurennetwerk opgebouwd moet worden om gevoelige zaken bespreekbaar te maken, om aan de gemeente te communiceren wat de groepen dwars zit en de discussie over radicalisering te stimuleren als ook onderliggende problematieken (vorming identiteit bijv.) Ook versterkt dit netwerk de signaleringsfunctie van de gemeente.

De specifieke doelstelling van het project is daarbij:

Het versterken van de weerbaarheid van de Venlose samenleving tegen maatschappelijke spanningen.

Deze doelstelling gaat gepaard met een aantal subdoelstellingen:

- Voorkomen van spanningen: Versterken van de weerbaarheid van jongeren tegen gevoelens van uitsluiting;
- Voorkomen van spanningen: Stimuleren van acties door de Venlose samenleving tegen maatschappelijke spanningen/polarisatie;
- Vroegtijdig signaleren: van maatschappelijke spanningen, polarisatie en mogelijke radicalisering;
- Tegengaan van spanningen/de-escalatie: door onderlinge verbinding tussen mensen afkomstig uit verschillende netwerken.

Met het opzetten van een sleutelfigurennetwerk is een start gemaakt in 2019. Daarbij zijn sleutelfiguren gedefinieerd als mensen die midden in de Venlose samenleving en/of de diverse gemeenschappen staan. Inclusio heeft de opdracht gekregen tot een opzet van een dergelijk netwerk. Drie jongerencoaches van zijn gestart met het

opzetten van het sleutelfigurennetwerk. Hierbij is men begonnen door samen te komen in kleine groepjes van mensen die ze direct of indirect kenden. Er is gezocht naar mensen met diverse achtergronden en diverse meningen, die de thema's polarisatie en radicalisering interessant vinden en daar over in gesprek willen gaan.

In december 2019 is met deze en nog andere genodigden een eerste grote bijeenkomst geweest, waar ongeveer 40 á 50 inwoners uit Venlo aanwezig waren. Omdat dit de voornaamste activiteit is geweest die tot dusverre onder de noemer 'sleutelfigurennetwerk' heeft plaatsgevonden, zullen we daar in onze evaluatie van deze interventie voornamelijk naar kijken. De informatie over de avond is verkregen in interviews met de organisator vanuit Includio, de dagvoorzitter van de avond, een viertal deelnemers van de avond en de opdrachtgever vanuit de gemeente.

Doel van deze 'aftrap' van het sleutelfigurennetwerk was tweeledig:

- Op basis van observaties tijdens de avond mensen selecteren die geschikt zijn voor het sleutelfigurennetwerk.
- Omhoog halen welke spanningen er leven binnen Venlo, om daar meer inzicht in te krijgen en zo gerichte activiteiten en beleid te kunnen vormen om deze spanningen te verminderen.

De aanwezigen waren benaderd door jongerenwerkers en buurtcoaches. De samenstelling van de groep was heel divers, zowel qua leeftijd, afkomst als overtuigingen. De organisatie had hier dan ook bewust op ingezet. Tijdens de avond is het thema 'polarisatie' behandeld en zijn heftige stellingen neergezet, om te kijken wat voor dynamiek ontstond en hoe mensen daarmee om konden gaan. Daarbij was de hoop dat mensen op een goede manier met elkaar het gesprek aan gingen. Het thema radicalisering is niet expliciet benoemd, om mensen niet af te schrikken. Voor de tips over de avond en het opzetten van een sleutelfigurennetwerk is hulp ingeroepen van de Expertise-Unit Sociale Stabiliteit, onderdeel van de Rijksoverheid.

Werkzame elementen

Succesfactoren

Zowel organisatoren als de gesproken deelnemers geven aan enthousiast te zijn over de avond. De organisatoren noemen de *diverse samenstelling van de deelnemers* daarbij als belangrijke succesfactor, omdat er zo echt een diversiteit aan ervaringen en overtuigingen aanwezig was. Ook de deelnemers waarderen het feit dat er mensen aanwezig waren met verschillende meningen – en dat deze meningsverschillen op een respectvolle manier uitgesproken konden worden. Ze geven daarnaast aan dat de *vorm van de dialoog* goed werkte: mensen werden bij stellingen ingedeeld in 'eens' of 'oneens', waardoor ze soms vanuit een heel ander perspectief moesten gaan redeneren. Dit hielp om tot nieuwe inzichten en nader tot elkaar te komen. Dat deze gesprekken op een respectvolle manier plaatsvonden wordt ook toegeschreven aan de *facilitator*, van wie wordt gezegd dat hij dit op een goede manier deed.

Belemmerende factoren

Wat minder wordt gewaardeerd aan de avond is dat er *op bepaalde thema's niet dieper werd ingegaan* of de discussie niet werd opgezocht. Zo noemen deelnemers aan de avond dat ze het jammer vinden dat de discussie rond het uiterlijk van Zwarte Piet niet gevoerd werd. Hier zou meer tijd en/of ruimte voor gegeven kunnen worden, bijvoorbeeld in de vorm van vervolgbijeenkomsten. Ook kan de *vorm* eraan hebben bijgedragen dat mensen in discussies “niet het achterste van hun tong lieten zien”. Omdat de bijeenkomst plaats vond in een wat formele setting, met Lagerhuis opstelling en de aanwezigheid van de gemeente (o.a. vanuit OOV) kan dit hebben bijgedragen aan een ingehouden reactie van sommige aanwezigen.

Ten slotte wordt het *gebrek aan vervolg* dat aan de avond is gegeven jammer gevonden. Dit heeft onder andere te maken met de coronacrisis en de aanbesteding voor de Sociale Basis in Venlo, waardoor continuïteit verloren is gegaan, omdat een deel van de betrokkenen nu niet meer in de Venlose situatie werkt. De geïnterviewde deelnemers zijn enthousiast om vervolg te geven aan dit netwerk. Nu weten ze echter nog niet goed wie er verder in het netwerk zitten, wie het coördineert en wat de precieze doelstellingen en bijbehorende plannen zijn. Om verder door te gaan met het sleutelfigurennetwerk zijn dit belangrijke zaken om op te pakken.

Effectiviteit

Vanwege het feit dat het sleutelfigurennetwerk nog niet heel concreet van de grond is gekomen, is er over de effectiviteit van de interventie nog niet veel te zeggen. De basis is er om tot een goede (door)start van het netwerk te komen, waarbij met name het *diverse scala aan enthousiaste Venlonaren* van belang is. We kunnen wel voorzichtig iets zeggen over de opbrengsten van de eerste activiteit, de debatavond. Uit de interviews blijkt dat het is gelukt om *op een respectvolle wijze maatschappelijke 'spannende' thema's te bespreken* op de avond. Daardoor zijn op bepaalde thema's mensen direct al het standpunt van anderen beter gaan begrijpen (bijvoorbeeld met betrekking tot het thema genderneutrale toiletten). Sommige van de deelnemers hebben daarna ook *contact gehouden*. Zoals één van de organisatoren het verwoordt: “Dat vind ik pure winst. Ook hier zie je weer die verbinding terug tussen personen, waarbij achtergrond een minder prominente plek inneemt”. Daarnaast geeft een andere organisator aan dat het goed is gelukt te *kijken wie goede sleutelfiguren zijn*. Hij had echter gehoopt dat men *nóg* meer van hun eigen mening zou durven uiten, om zo echt tot de kern te komen in gesprekken met elkaar. In die zin is de doelstelling ‘het ophalen van welke spanningen er leven in Venlo en het gesprek daarover voeren’ maar deels geslaagd.

Een interessant mogelijk *neveneffect*, aangedragen door de deelnemers, is dat het een risico is wanneer bepaalde gevoelige thema's wel besproken worden en andere niet. Zo noemt één van hen het voorbeeld dat er die avond wel over mogelijke radicalisering onder Marokkaans-Nederlandse jongeren gesproken werd, maar dat bij het thema Zwarte Piet de discussie werd afgebroken voordat deze begon. Deze deelnemer geeft aan dat dit “de verschillende standaarden weergeeft binnen Venlo. Het is bijna een vorm van discriminatie, zo ervaar ik het”. Wanneer er dus tijdens dergelijke avonden en wellicht op andere momenten binnen het sleutelfigurennetwerk wel aandacht is voor thema's en gevoelens die de ene groep raken, maar niet voor die van een andere

groep, kan dit het gevoel van uitsluiting bij die laatste groep aanwakkeren of vergroten. Het is belangrijk met dit mogelijke neveneffect rekening te houden bij het verdere vervolg van het netwerk.

Conclusies en aanbevelingen

Omdat het sleutelfigurennetwerk nog niet voorbij de startfase is gekomen in Venlo, geven we onderstaand aanbevelingen voor de *verdere implementatie* van het netwerk. Deze zijn gebaseerd op eerder (evaluatie)onderzoek en ervaringen met sleutelfigurennetwerken en gebundeld in de Toolkit Evidence Based Werken bij de preventie van radicalisering. We hebben hier de voor Venlo meest relevante aanbevelingen uitgewerkt. De volledige lijst is te vinden in de Toolkit⁹. Daarnaast is de handreiking sleutelfiguren van de Expertise-Unit Sociale Stabiliteit¹⁰ een belangrijke bron van verdere informatie over sleutelfigurennetwerken.

Wat betreft het sleutelfigurennetwerk in Venlo bevelen wij het volgende aan:

- Het maken van *heldere afspraken* over het doel van de aanpak, de rol van sleutelfiguren en de wederzijdse verwachtingen.
- Het *regelmatig organiseren van bijeenkomsten met de sleutelfiguren*. Dit zorgt voor meer saamhorigheid, onderling vertrouwen en persoonlijke betrokkenheid van sleutelfiguren bij de aanpak. Het geniet de voorkeur deze bijeenkomsten door een externe, neutrale persoon te laten voorzitten. Een tip vanuit de deelnemers aan de debatavond is om in de komende tijd regelmatig in kleinere groepjes bijeen te komen, om vanuit daar weer toe te werken naar een grotere bijeenkomst. Qua frequentie lijkt het hen goed om elke twee á drie maanden bij elkaar te komen (in een vast ritme).
- Bespreek *actuele onderwerpen* en geef daarbij *ruimte voor alle zorgen en geluiden* die er spelen binnen Venlo (niet enkel van één of een aantal groepen).
- Het organiseren van *wederkerigheid tussen gemeente en sleutelfiguren*, bijvoorbeeld door te investeren in kennis en vaardigheden van sleutelfiguren en hen te helpen met praktische problemen en vragen.
- Het (publiekelijk) *erkennen en waarderen van sleutelfiguren*, zodat zij zich gehoord, gezien en gesteund voelen door de gemeente.
- *Periodiek reflecteren op en evalueren* van het verloop en resultaten van de samenwerking tussen de gemeente en sleutelfiguren.
- Blijvend *aandacht houden voor de werving van nieuwe sleutelfiguren*, vanwege natuurlijk verloop van sleutelfiguren.
- Aandacht blijven behouden voor de *diversiteit van sleutelfiguren*. Venlo heeft daar al een goede start in gemaakt en het is belangrijk die lijn vast te houden, om zo een eenzijdig netwerk en mogelijke stigmatisering te voorkomen.
- Het *inrichten én duidelijk communiceren van een eenduidig proces voor sleutelfiguren voor het melden van zorgelijke signalen over radicalisering en de terugkoppeling daarop*. Sleutelfiguren moeten weten hoe, waar en wanneer zij een melding kunnen maken, hoe met deze informatie wordt omgegaan en welke terugkoppeling zij kunnen verwachten.

⁹ <https://www.socialestabiliteit.nl/si-toolkit/interventies/sleutelfiguren/geleerde-lessen>

¹⁰ <https://www.socialestabiliteit.nl/documenten/publicaties/2018/06/18/handreiking-lokaal-netwerk-van-sleutelfiguren>

Trainingen Diversae aan vrouwen uit de Marokkaanse, Turkse en Syrische gemeenschap

Een andere interventie binnen de aanpak radicalisering van Venlo is het aanbieden van weerbaarheidstrainingen aan vrouwen. De trainingen zijn dan ook met name gericht op het behalen van de beleidsdoelstelling *“Het verminderen van de voedingsbodem en het versterken van de weerbaarheid”*. De opdracht tot het uitvoeren van deze training is gegeven aan Diversae, een maatschappelijke organisatie die zich richt op een inclusieve samenleving. Zij geven trainingen, maar trachten daarnaast ook de verbinding te leggen met het sociaal domein en kaarten integratievraagstukken aan. Volgens de verkregen informatie heeft Diversae in 2019 drie groepen vrouwen getraind, per gemeenschap één training, van elk maximaal 12 personen. Het gaat om groepen vrouwen uit de Marokkaanse, de Turkse en de Syrische gemeenschap. Zij bevinden zich veelal in een kwetsbare positie die deels te wijten is aan een lage economische positie en een taalbarrière. Elke training bestond uit vijf hele dagen.

De gemeente wilde zicht op wat vrouwen ervaren in de samenleving, en hoopte contact te leggen met verschillende doelgroepen. Diversae is daarom allereerst gestart met een rondgang langs de Venlose gemeenschappen. De conclusie was dat de behoefte niet direct lag bij een training opvoedondersteuning/signalering (aanvankelijk het idee van de gemeente), maar bij een empowermenttraining. Het doel was om de vrouwen allereerst in hun kracht zetten (te empoweren), alvorens ze te vragen om zelf een sterke positie in te nemen in de opvoeding. De gedachte hierachter, is dat als vrouwen sterker staan, ze ook een krachtiger rol hebben in het weerbaarder maken van hun kinderen tegen risicofactoren van radicalisering, bijvoorbeeld door hen meer zelfvertrouwen te geven en in gesprek te gaan over waar hun kinderen tegenaan lopen. In overleg met de gemeente is de training daarom in twee delen opgesplitst: een empowermenttraining, gevolgd door een opvoedtraining (deze moet nog plaatsvinden; uit de interviews bleek dat vrouwen hier ook behoefte aan hebben). Tijdens de trainingen is met name gewerkt aan zelfontplooiing en –ontwikkeling. Als vrouwen stevig in de schoenen staan, kunnen ze ook stappen zetten om onderdeel te worden van de samenleving op een aantal terreinen, is de gedachte. Er zijn meer aanvragen binnen gekomen dan er plek was: daarom is een selectie gemaakt van vrouwen die de training het meest nodig leken te hebben. Mensen die makkelijk bereikbaar zijn, meerdere trainingen hebben gehad of al empowered zijn, hebben de training vaak niet nodig.

In deze evaluatie kijken we naar mogelijke werkzame elementen van de Diversae trainingen en de ervaren opbrengsten (zowel positief als negatief). De informatie is verkregen uit verdiepende interviews met in totaal twee deelnemers aan de trainingen (die de training in 2019 hebben gevolgd), één deelnemer die de training niet heeft gevolgd (dit wel graag zou willen) maar wel bij de terugkomdag aanwezig was, de oprichters van Diversae, en uit de evaluaties van de trainingen in 2019 die door Diversae beschikbaar zijn gesteld.

Werkzame elementen

Succesfactoren

De algehele waardering voor de weerbaarheidstraining is hoog, blijkt zowel uit de evaluatie (middels een enquête) vanuit Diversae, als uit de verdiepende interviews. Uit de evaluatie van Diversae blijkt dat vrouwen de trainingen in Venlo positief waarderen, met over het algemeen hoge cijfers (tussen de 8-10) voor onderdelen zoals inhoud programma, gebruikte werkvormen, functioneren trainer en de training als geheel. De aansluiting met praktijk en het cursusmateriaal wordt ook met hoge cijfers beoordeeld.

De elementen die bijdragen aan een hoge waardering voor de training worden door de respondenten uit de interviews toebedeeld aan *de aansluiting van leerdoelstellingen op eigen verwachtingen*. *“Ik wilde een powerwoman worden, en dat maakte de empowermenttraining ook waar”*. Daarnaast wordt door de deelnemers *het delen van ervaringen* met elkaar als positief element genoemd. Daarmee kwamen vrouwen erachter dat ze niet de enigen waren met persoonlijke verhalen en kwetsbaarheid. En dat ze tevreden konden zijn met wat ze hebben. *“Het doel van de trainster was om te relativeren en van daaruit energie te vinden om door te gaan,”* vertelt één van de respondenten. Tijdens de training hing er een goede en open sfeer om ook daadwerkelijk te kunnen delen. Tot slot wordt de wijze waarop de training gegeven werd, als ook *de trainster zelf*, als zeer positief ervaren. Zij wist namelijk de verbinding te maken met de vrouwen, door dezelfde taal te spreken, het delen van eigen ervaringen met de groep en door zich kwetsbaar op te stellen. Hierdoor voelden vrouwen raakvlakken. De raakvlakken zorgden er ook voor dat in de training vrouwen meer van zichzelf durfden te laten zien, zo geven de trainsters aan.

Een aantal vrouwen geeft daarnaast een aantal succesfactoren op procesniveau aan, onder andere het *investeren in relatie en vertrouwen*. Vanuit dit vertrouwen kan worden ingezet op preventie van radicalisering. Investeren in de voorkant is belangrijk om erachter te komen wat er binnen de groep speelt en wat er nodig is. *Outreaching* te werk gaan, is ook een werkzaam onderdeel gebleken. Diversae ging, in samenwerking met contactpersonen binnen de verschillende gemeenschappen, op zoek naar groepen in de stad die een afstand hebben tot de maatschappij. Hierdoor werden de vrouwen die de training echt nodig hadden bereikt. Daarnaast was de *vraag van de gemeenschap* het uitgangspunt, in plaats van het aanbod vanuit de gemeente.

Belemmerende factoren

Er werden nauwelijks belemmerende factoren genoemd. Uit de evaluatie bleek dat de laagste cijfers werden gegeven voor de faciliteiten, op dit onderdeel zijn een aantal onvoldoendes gegeven. Daarnaast had een aantal personen samen willen kijken naar problemen die ze in het dagelijks leven tegenkomen en hoe ze dat kunnen oplossen. Tot slot noemden twee personen dat de training uitgespreid zou mogen worden over een langer tijdsbestek. Uit de verdiepende interviews bleek dat het delen van verhalen

bij de bijeenkomsten een hele grote stap was voor sommigen, maar dat delen tegelijkertijd een goed gevoel gaf. Tot slot werd de groepsgrootte genoemd, die niet groter had gehoeven (anders wordt het delen moeilijker), maar er zouden meer groepen getraind mogen worden. Meer vrouwen hebben namelijk een netwerk nodig, zo gaf een geïnterviewde aan.

Effectiviteit

De ervaren opbrengsten van de trainingen die uit de enquêtes en interviews naar voren komen zitten met name op het vergroten van zelfvertrouwen en sociale betrokkenheid, en bewustwording van hun eigen kunnen en het ontwikkelen daarvan. De vrouwen geven aan dat ze zichzelf beter hebben leren kennen, positief naar zichzelf leerden kijken en doelen leren stellen. Ook kregen ze een andere kijk op hun leven, door te luisteren naar de ervaringen van anderen.

Zo noemt een geïnterviewde: “Door de training zijn we de dingen die we als normaal of vanzelfsprekend beschouwen, meer gaan waarderen. Ook leerden we dat je uit je comfort zone moet proberen te komen om jezelf te ontwikkelen. Dat kost tijd en energie, omdat je dan uit de veiligheid stapt. Ik waardeerde nooit wat ik deed: nu waardeer ik dat veel meer.”

Diversae zelf noemt als opbrengst dat de wereld van de vrouwen groter is geworden en dat vrouwen bewust zijn geworden van hun eigen capaciteiten, behoeftes en de rol die ze spelen in hun eigen ontwikkeling en die van hun kinderen.

Een aantal *positieve bijvangsten* komt ook uit de verschillende interviews naar voren. Zo zijn er een aantal vrouwen vrijwilligerswerk gaan doen, wat een opstap naar werk betekent (en een winst voor de gemeente gezien vanuit andere gemeentelijke doelstellingen, zoals de toeleiding naar werk). In zowel het interview met Diversae als met de deelnemers werd het voorbeeld aangehaald van een vrouw, die meer wilde betekenen voor de samenleving en de taal wilde leren. Zij is vrijwilligerswerk voor ouderen gaan doen waarbij ze tegelijkertijd de taal kon leren, maar er ook voor ouderen kon zijn. Dat heeft andere vrouwen geïnspireerd om hetzelfde te gaan doen. Een andere bijvangst is dat de gemeente Venlo zich meer bewust is geworden van de ‘onzichtbare mensen’ in de stad, zo geeft Diversae aan. De gemeente heeft tevens contact gelegd met deze groepen, door bijvoorbeeld de burgemeester aanwezig te laten zijn tijdens een deel van de training. De vrouwen hebben hun zorgen over of hun kinderen wel een stageplek of baantje kunnen krijgen, met de burgemeester kunnen delen. Wanneer pubers geen werk/stage krijgen, kan de aantrekkingskracht van bijvoorbeeld drugscriminaliteit vergroot worden, zeker in een grensgemeente als Venlo. Radicalisering is een ander risico, dat vergroot wordt wanneer iemand het gevoel heeft buiten de samenleving te staan. Volgens Diversae erkende de burgemeester het probleem en gaf aan dat hij het onwenselijk vindt. Dat geeft een goed signaal af bij de vrouwen.

Voor alle groepen is tot slot een terugkomdag georganiseerd, om eigen ervaringen te delen, te presenteren waar ze trots op zijn en wat de training hen gebracht heeft. Waar eerder nog een wij/zij gevoel tussen de groepen heerste, heerste nu het gevoel van “wij met zijn allen”, zo geeft Diversae aan. Deelnemers geven aan dat ze die dag

als inspirerend hebben ervaren, omdat er nogmaals werd bevestigd dat ze er niet alleen voor staan, maar ook konden leren van de stappen die anderen maakten (bijv. het gaan doen van vrijwilligerswerk).

Conclusie en aanbevelingen

De weerbaarheidstrainingen lijken een goed middel om vrouwen in hun kracht te zetten, zichzelf te leren kennen en actie te ondernemen om mee te doen in de samenleving. Werkzame elementen zijn:

- Relatie en vertrouwen
- Delen van ervaringen
- Een trainster die verbinding maakt, met kennis van de taal

Aanbevelingen op basis van de Diversae trainingen zijn:

- **Neem als gemeente actief contact op met deze doelgroepen.** Vrouwen in Venlo hebben de behoefte dat er vanuit de gemeente contact met ze wordt opgenomen (investeren in vreedstijd). Dit draagt bij aan verbinding en inclusiviteit, waarmee ingezet kan worden op preventie van radicalisering. “Zorg dat iedereen binnenboord blijft”. Speel in op de behoefte van vrouwen die de empowermenttraining ook willen volgen.
- **Maak gebruik van de bereidheid van getrainde vrouwen om door te pakken.** De vrouwen geven aan welwillend tegenover de opvoedtraining te staan. Ook heeft Diversae iemand bereid gevonden om deel te nemen aan de mannengroep die ze op willen starten. Daarnaast zijn vrouwen na de training gemotiveerd om zaken binnen de gemeente op te pakken. Zet hierop in.
- **Gebruik andere woordkeuze (positievere formulering) als het gaat om radicalisering:** mensen gaan eerder over de streep dan wanneer het gaat over extremisme. Voorbeeld: in de training Ouders in Positie schrikt het stuk over radicalisering af.

Trainingen ROR aan eerstelijns professionals

Eén van de interventies als onderdeel van de aanpak radicalisering binnen Venlo is het aanbieden van trainingen aan eerstelijns professionals, om te zorgen dat deze professionals (up-to-date) kennis hebben over radicalisering en de signalering daarvan. De trainingen zijn dan ook met name gericht op het behalen van de beleidsdoelstelling “*Het vroegtijdig signaleren van radicaliseringsprocessen*”. Volgens de verkregen informatie zijn in ieder geval vanaf 2017 jaarlijks professionals in Venlo getraind door het ROR, het Rijksopleidingsinstituut tegengaan Radicalisering. Als centrumgemeente voor de acht Noord-Limburgse gemeente verzorgde de gemeente Venlo de coördinatie voor de ROR-training. In 2017 volgden 412 professionals de basistraining en 300 mensen namen deel aan de vervolgtraining. De trainingsvoorlichting voor de eigen organisatie is gevolgd door ongeveer 10 mensen. Het doel was om professionals kennis bij te brengen over radicaliseringsprocessen en handvatten aanbieden om te handelen. De deelnemers werden tevens op de hoogte gesteld van de meldpunten van de acht Noord-Limburgse gemeenten.

Bij de gevolgde trainingen ging het specifiek om de Basistrainingen radicalisering en jihadisme, de Verdiepingstraining radicalisering en jihadisme, een Basistraining tegengaan radicalisering specifiek voor jeugdprofessionals en een voorlichtingsbijeenkomst voor de gemeentelijke organisatie. Een breed scala aan professionals is getraind: vanuit welzijnsorganisaties, politie, woningbouw en thuiszorg, evenals straatcoaches en baliemedewerkers bij de gemeente. Een vertegenwoordiger vanuit de gemeente geeft aan dat er initieel veel animo was voor de training. Op een gegeven moment ebde het enthousiasme echter weg en is er geen tot weinig contact onderhouden met de getrainde professionals en hun organisaties. De deelnemersaantallen lagen in 2018 al lager (deze is niet afgerond) en in 2019 kwamen de trainingen nauwelijks meer vol.

In deze evaluatie hebben we gekeken naar mogelijke werkzame elementen van de ROR trainingen en ervaren opbrengsten (positief en negatief). De informatie is vergaard uit verdiepende interviews met in totaal 5 getrainde eerstelijns professionals (die op verschillende momenten in de afgelopen 2 jaar één of meer van de trainingen hebben gevolgd), en uit de evaluaties van de trainingen in 2017 en 2018 die door het ROR beschikbaar zijn gesteld. Om informatie uit de Venlose context te kunnen verrijken met informatie uit andere evaluaties van vergelijkbare interventies hebben we ook gebruik gemaakt van de evaluatie van de training 'Omgaan met Extreme Idealen' (OMEI).

Werkzame elementen

Succesfactoren

De gehele waardering voor de ROR trainingen is hoog, blijkt zowel uit de evaluatie (middels een enquête) vanuit het ROR als uit de verdiepende interviews. Op basis van de evaluatie van het ROR blijkt dat de trainingen in Venlo in 2017 en 2018 positief gewaardeerd worden, met over het algemeen hoge cijfers voor de verschillende onderdelen waarop gescoord werd, zoals inhoud programma, functioneren opleider en aansluiting op de werkpraktijk (gemiddeld veel cijfers rond de 8). Indien er al opmerkingen/feedback werden gegeven (een optioneel open veld) was dit veelal positief, bijvoorbeeld over de trainer. In de interviews geeft men ook aan enthousiast te zijn over de trainingen, al is de training voor sommigen inmiddels wel wat langer geleden.

Qua elementen die bijdragen aan een hoge waardering voor de training worden veelal *kenmerken van de trainer* benoemd. Dan gaat het vaak om de grote kennis van de trainer, diens bevoegdheid en/of vaardigheden als trainer. Naast het belang van een kundige trainer wordt het *praktijkgerichte karakter* van de basistraining door een aantal deelnemers expliciet als positief punt benoemd. Ten slotte geven deelnemers aan de *interactie met collega's* bij de training te waarderen en dat *de diverse samenstelling van deelnemers* uit verschillende organisaties daarbij een fijne aanvulling was.

Belemmerende factoren

De elementen die als positief worden benoemd door deelnemers van sommige trainingen zijn ook de elementen waarop deelnemers aan andere trainingen juist negatieve feedback geven. Met name over een aantal basistrainingen in 2017 en een verdiepingstraining in 2018 zijn verschillende deelnemers minder positief, omdat ze interactie, aandacht voor casuïstiek en aandacht voor de praktische toepassing van de kennis missen. Daarnaast wordt ook een aantal andere verbeterpunten genoemd voor de training, zoals inzicht geven in de *diversiteit aan vormen van radicalisering* (zoals links, rechts, milieu, islamistisch). Voor veel van de deelnemers was de training specifiek op jihadisme gericht. In de enquête en interviews werd door deelnemers aangegeven dit te gekaderd te vinden en daarnaast een stuk actualiteit te missen in de trainingen (zoals ontwikkelingen rondom de boerenprotesten of 5G). Degenen die wel meer actualiteit en diversiteit behandelden in hun training zijn daar dan ook enthousiast over. Ten slotte blijkt uit de interviews dat men *herhaling* mist. De geïnterviewden geven aan dat de opgedane kennis en de bewustzijn over het thema radicalisering snel weer wegzakken. Een interview aan sich (in het kader van deze evaluatie) fungeert dan als katalysator om weer eens over het thema radicalisering na te denken. Maar om kennis en kunde op het thema hoog te houden is herhaling van de stof nodig, geven de geïnterviewden aan.

Effectiviteit

De ervaren opbrengsten van de trainingen die uit de enquêtes en interviews naar voren komen zitten met name op het vergroten van kennis. Mensen geven aan meer inzicht te hebben verkregen in wat radicalisering is, hoe het proces van radicalisering werkt en wat mogelijke signalen van radicalisering zijn. Naast kennis over radicalisering geven ook veel mensen aan meer inzicht te hebben gekregen in de islam als religie. Bij de verdiepingstraining geven deelnemers ook aan meer gesprekstechnieken te hebben opgedaan. Verder geeft men aan tools te hebben gekregen om radicalisering te herkennen en vervolgens wat met die signalen te doen (inzicht in de signaleringsstructuur).

Zo noemt een geïnterviewde: *“Mij heeft het kennis opgeleverd over mogelijke signalen. Dat je op moet letten wanneer een jongere tegenovergesteld gedrag gaat vertonen bijvoorbeeld. Of dat extremistische eenmansactiviteiten meestal niet uitgevoerd worden door jongeren met een lichtverstandelijke beperking, omdat dat qua planning en organiseren niet lukt.”*

Wat opvalt aan de ervaren opbrengsten is dat het met name gaat om opbrengsten op het niveau van ‘kennis’, maar dat het niet duidelijk is in hoeverre deelnemers aan de cursussen ook daadwerkelijk ander gedrag (zijn) gaan vertonen en of ze dus werkelijk vaker en eerder signalen hebben opgepikt van radicalisering. Eén deelnemer noemt in de enquête dat diens opbrengst het “alert zijn op signalen” is. Dit is één van de weinige deelnemers die een dergelijke gedragsverandering als opbrengst benoemt, waarbij het niet duidelijk is hoe duurzaam die verandering is. Ook de geïnterviewden weten niet of de training daadwerkelijk hun gedrag heeft veranderd of hen meer kunde heeft gegeven om met radicaliseringssignalen of casuïstiek om te kunnen gaan. Eén geïnterviewde vertelt over een casus waarbinnen ze zorgen had rondom radicalisering.

Ze geeft aan de signaleringsstructuur op dat moment niet meer scherp te hebben gehad, waardoor ze niet met haar zorgen direct naar het meldpunt is gegaan. Een andere geïnterviewde geeft echter aan wel de weg goed te vinden binnen en buiten de organisatie bij zorgen en is al vaker met signalen aan de slag geweest in zijn werkpraktijk.

Ten slotte benoemen de geïnterviewden als mogelijk *negatief neveneffect* van de training dat door de grote (en soms geheel eenzijdige) focus op islamistisch extremisme, deze vorm met name met het woord ‘radicalisering’ geassocieerd wordt. De training was voor de meesten namelijk erg op ‘jihadisme’ gericht. Zo was informatie over de fundamenteën en de verschillende stromingen binnen de islam voor veel mensen bijvoorbeeld onderdeel van de training en werd radicalisering vooral gekoppeld aan islamistisch extremisme. Geïnterviewden geven aan daardoor minder bewust te zijn van mogelijke andere vormen van radicalisering die zich voordoen in Venlo en ook niet goed te weten hoe ze die zouden moeten herkennen. Eén van de geïnterviewden die wél een grotere diversiteit aan radicalisering behandeld kreeg in haar training geeft dan ook aan: *“De eyeopener voor mij was hoeveel bewegingen er zijn in Nederland. Hoe actief die groeperingen zijn. Ik associeerde radicalisering met terrorisme (met name in het buitenland), maar realiseerde niet dat er hier ook heel veel extremistische groeperingen zijn met radicale denkbeelden, zoals extreemrechtse groeperingen.”*

Conclusie en aanbevelingen

De ROR trainingen lijken een goed middel om eerstelijns professionals basiskennis te geven over radicalisering, het radicaliseringsproces en mogelijke signalen van radicalisering. Werkzame elementen om in ieder geval de waardering voor de training te verhogen zijn:

- Een bevlogen en deskundige trainer;
- Interactie tussen deelnemers;
- Praktijkgerichte insteek van de training, o.a. door het bespreken van casuïstiek;
- Behandeling van een diversiteit aan vormen van radicalisering.

Daarnaast wordt het belang van vervolgtrainingen benadrukt, om het bewustzijn rondom radicalisering hoog te houden en nieuwe ontwikkelingen op dat gebied te bespreken (zoals nieuw opkomende vormen van extremisme).

In hoeverre de trainingen naast kennis ook de kunde hebben opgeleverd om adequaat signalen van radicalisering op te pikken en er mee om te gaan is helaas niet duidelijk geworden. In de interviews wordt wel aangegeven dat men eigenlijk te weinig bewust bezig is met het thema in hun dagelijkse praktijk en dat de kennis erover te snel wegzakt.

Veel van de bevindingen met betrekking tot de ROR trainingen komen overeen met de uitgebreide evaluatie¹¹ van de training ‘Omgaan met Extreme Idealen’, die specifiek

¹¹ Evaluatie training Omgaan met Extreme Idealen (OMEI), i.o.v. Expertise-unit Sociale Stabiliteit, 2019

voor jeugdprofessionals is ontwikkeld en radicalisering behandelt vanuit een pedagogisch perspectief.

Een aantal van de aanbevelingen daaruit zijn daarom zinvol om ook in de Venlose context over te nemen:

- **Meer aansluiting bij de praktijk in de training:** “Bijvoorbeeld door het meer behandelen van eigen casuïstiek”. Deze aanbeveling kan gemeente Venlo als vraag richting het ROR geven voor nieuwe trainingsrondes.
- **Herhaling van de stof:** Ook uit de OMEI evaluatie bleek dat bij deelnemers “de tijdens de training aangereikte kennis niet altijd meer scherp op het netvlies staat. De kennis neemt in de loop der tijd af. Een opfriscursus draagt mogelijk bij aan het oplossen van dit probleem”.
- **Diversiteit van de groep deelnemers verhogen:** Uit de OMEI evaluatie: “Als het doel van de training is om bij te dragen aan kortere lijnen en een betere samenwerking tussen organisaties, is het aan te bevelen om te werken met een dergelijke gemengde groep en de training daar nader op toe te spitsen (bijvoorbeeld aandacht voor het delen van informatie inclusief privacywetgeving)”.
- **Inbedden van kennis en kunde binnen de organisatie:** “Voor deelnemers kan het lastig zijn om na de training binnen de eigen organisatie met het thema aan de slag te gaan als het management niet op dezelfde ‘vlieghoogte’ zit en niet over dezelfde kennis beschikt. Het is dan ook aan te bevelen om de managementlaag meer te betrekken, bijvoorbeeld door middel van een doelgroepspecifieke training. Hierbij kan o.a. aandacht worden besteed aan de rol van ‘aandachtsfunctionarissen’ en de hiervoor benodigde competenties.”
- **Diversiteit aan typen radicalisering en extremisme behandelen:** Deze is specifiek voor Venlo, omdat in de OMEI training omgaan met extreme idealen in brede zin centraal staat (dus niet gekoppeld aan één ‘overtuiging’). Het is belangrijk dit als aanbeveling richting het ROR mee te geven of een diversiteit aan trainingen aan te vragen, waardoor het brede scala aan overtuigingen wordt behandeld. Dit om bias en blinde vlekken te voorkomen.

4 Conclusies en aanbevelingen

4.1 Conclusies

In dit hoofdstuk kijken we op basis van de onderzoeksvragen terug naar de bevindingen. De hoofdvraag van deze evaluatie was de volgende:

In hoeverre hebben de verschillende interventies uit de aanpak radicalisering bijgedragen aan de subdoelen zoals benoemd in de aanpak radicalisering?

Allereerst is een algemene conclusie uit het onderzoek dat waar het onderwerp van deze evaluatie de aanpak van *radicalisering* betrof, respondenten er tijdens het onderzoek op wezen dat de pijn en maatschappelijke behoefte tot actie vooral zit op thema's als polarisatie en discriminatie. Deze thema's kunnen een voedingsbodem voor radicalisering zijn en alleen daarom is het al belangrijk er iets aan te doen. Veel respondenten zijn echter van mening dat het goed zou zijn als de gemeente deze thema's breder meeneemt in haar aanpak, niet alleen als onderdeel van de radicaliseringsaanpak.

Hieronder vatten we onze bevindingen samen voor de zes deelvragen. Hierbij ligt de focus steeds op de interventies die we onderzocht hebben, en wat de respondenten hierover aangegeven hebben.

1. Is er voldoende kennis en kunde van het fenomeen en de aanpak radicalisering op lokaal niveau?

Wat betreft *kennis en vaardigheden rondom signaleren* geven de meeste professionals aan dat zij vinden dat zij hier voldoende kennis en kunde over hebben, maar dat deze kennis actualisering en verbreding nodig heeft: huidige kennis is vaak gebaseerd op trainingen die voornamelijk op islamistisch extremisme gericht waren. Zo geeft men aan graag meer te willen weten over de kenmerken van extreemrechtse radicalisering en meer te willen weten over hoe je als professional meer grip kunt krijgen op wat er op sociale media allemaal gebeurt op dit gebied. Aandachtspunt is daarnaast bovendien dat de trainingen de afgelopen jaren niet door alle professionals gevolgd zijn, waardoor een aantal van hen nog wel de basiskennis missen. Een aantal van de geïnterviewden gaf wel aan te kunnen signaleren, ook al heeft men de training niet gevolgd. Een risico hiervan is echter dat professionals onderling met verschillende methoden en normen werken, en daaruit miscommunicatie ontstaat. Dit 'meten met verschillende maten' werd ook in de QuickScan van 2017 genoemd als aandachtspunt, omdat professionals op verschillende manieren radicaliseringsrisico's inschatten.

De *aanpak radicalisering* van de gemeente is desgevraagd niet bij alle respondenten bekend. We zagen dat als er in de praktijk zorgen zijn over signalen, de juiste wegen richting de gemeente vaak wel gevonden worden, maar dat men vaak niet op de hoogte is van wat de formele ‘radicaliseringsaanpak’ van de gemeente is, welke interventies er vanuit de gemeente ingezet worden binnen de aanpak, en welke samenwerkingsverbanden er op dit thema bestaan. Ook het formele meldpunt is bij veel respondenten niet bekend. Dit kan mede verklaard worden door het lage aantal casussen in de gemeente, waardoor kennis over wat te doen bij een melding weinig in de praktijk wordt gebracht en daardoor wegzakt.

2. Zijn de samenwerkingsverbanden duurzaam en cross-sectoraal?

De huidige aanpak van radicalisering is persoons- en domeingebonden, en leunt sterk op de afdeling openbare orde en veiligheid. Als we kijken naar relevante samenwerkingsverbanden binnen de aanpak, kunnen we concluderen dat in de vroege preventie er met een aantal partijen goed contact wordt onderhouden, maar ook dat met een aantal cruciale partijen de samenwerking nog onvoldoende is, zoals met de wijkteams, de sleutelfiguren en het onderwijs. Veel respondenten geven aan dat de integraliteit van de aanpak op preventief vlak, dat wil zeggen de overstijgende samenwerking tussen de verschillende domeinen en partijen om radicalisering zoveel mogelijk te voorkomen, nog verder verbeterd kan worden. Dit is zeker in Venlo van belang, waar de problemen met name spelen in de voedingsbodem van radicalisering. Thema’s als sociale spanningen, discriminatie en (vermeende) achterstelling zijn bij uitstek thema’s die een integrale aanpak vereisen tussen het sociaal- en veiligheidsdomein. Wel geven partijen aan elkaar in het geval van mogelijke casuïstiek goed te vinden, en tevreden te zijn over de wijze waarop de afgelopen jaren samengewerkt is. Dit geldt voor relevante partners binnen het veiligheidsdomein, maar ook voor bijvoorbeeld de samenwerking tussen gemeente en moskeebesturen. In de QuickScan kwam al naar voren dat er in 2017 al meer werd ingezet op het contact tussen gemeente en moskeebesturen, en aan de hand van deze evaluatie kan worden geconcludeerd dat het ‘investeren in vreedstijd’ tot een intensiever contact heeft geleid de afgelopen jaren.

3. Weten lokale partners welke interventiemogelijkheden er zijn en zijn zij in staat deze in te zetten?

We zagen in het onderzoek dat een aantal partners desgevraagd de interventies niet kenden. De ROR-trainingen waren vaak wel bekend, zeker als partners deze zelf gevolgd hadden, maar de Diversae trainingen en het sleutelfigurennetwerk waren minder bekend. Dit is te verklaren door de bescheiden schaal waarop de Diversae-trainingen vooralsnog zijn aangeboden, en het feit dat het sleutelfigurennetwerk nog doorontwikkeld moeten worden. Respondenten wezen ons wel op het feit dat er ook interventies zijn die niet onder de radicaliseringsaanpak vallen, maar thematisch hieraan wel gerelateerd zijn. Dit was een punt dat vaker terugkwam in het onderzoek: er zijn verschillende initiatieven in Venlo op het terrein van sociale cohesie, tegengaan polarisatie en vergroten weerbaarheid, maar deze initiatieven zijn niet altijd met elkaar

verbonden. Een slag waarbij dit meer gestructureerd, gemeentebreed aangepakt wordt, kan hier een grote meerwaarde hebben.

4. In hoeverre hebben de interventies bijgedragen aan de beleidsdoelstelling inzake (preventie van) radicalisering?

De interventies die we in deze evaluatie onderzocht hebben, hebben gemeen dat ze in grote lijnen positief zijn beoordeeld door de respondenten, maar ook alle drie de interventies vragen om een doorontwikkeling en vervolg.

Een doorontwikkeling geldt met name bij het sleutelfigurennetwerk, dat zich nog in de prille opstartfase bevindt, met als voornaamste activiteit de aftrap in december 2019. De doelen van deze aftrap, mensen in beeld krijgen die geschikt zijn als sleutelfiguur, en zicht krijgen op welke spanningen er leven in de gemeente Venlo, zijn behaald. Om tot een echte bijdrage aan de beleidsdoelstelling *“het verminderen van de voedingsbodem en het versterken van de weerbaarheid”* te komen, is het echter belangrijk om het netwerk de komende tijd verder uit te bouwen. Hiervoor hebben we bij de bespreking van de interventie aanbevelingen opgenomen.

De ROR-trainingen hebben volgens de respondenten zeker bijgedragen aan de beleidsdoelstelling van *“het vroegtijdig signaleren van radicaliseringsprocessen”*. Deelnemers hebben meer kennis van het proces van radicalisering, hebben gesprekstechnieken opgedaan die helpen bij signaleren, en de training heeft gezorgd voor bewustwording. Wel doen respondenten relatief weinig uitspraken of de training ook daadwerkelijk geleid heeft tot het vaker en eerder oppikken van signalen van radicalisering. Ook wordt het belang van vervolgtrainingen benadrukt om het bewustzijn rondom radicalisering hoog te houden en nieuwe ontwikkelingen op dat gebied te bespreken.

De Diversae-training wordt door de deelnemers als goed middel gezien in het bereiken van de beleidsdoelstelling *“het verminderen van de voedingsbodem en het versterken van de weerbaarheid”*. De groepen vrouwen die deelgenomen hebben geven aan een groter zelfvertrouwen te hebben en meer bewustwording van eigen kunnen. Dit zelfvertrouwen en zelfbewustzijn is een belangrijke factor in de opvoeding van hun kinderen en het versterken van hun weerbaarheid. De deelnemers aan de Diversae training zullen daartoe ook nog een vervolgtraining weerbaar opvoeden krijgen.

5. Welke werkzame elementen hebben mogelijk ertoe bijgedragen dat de interventies zijn geslaagd?

Afgaande van de genoemde succesfactoren bij de drie onderzochte interventies, zien we een aantal hoofdlijnen aan werkzame elementen. Ten eerste is dit dat de interventies zorgden voor *ontmoeting tussen verschillende groepen uit de samenleving*. Dit is genoemd bij alle interventies als werkzaam element. Respondenten gaven aan dat ze het positief vonden om nieuwe perspectieven te horen en zelf gehoord te worden, zoals bij het sleutelfigurennetwerk, maar ook om kennis uit te wisselen met andere professionals zoals bij de ROR-trainingen. Belangrijk is ten tweede dat bij de

betreffende interventies er *actief outreachend is gewerkt* om een diverse groep deelnemers te bereiken. Op deze wijze werden er ook daadwerkelijk nieuwe groepen inwoners van Venlo bereikt. Ten derde viel met name bij de trainingen van Diversae op dat deze *zeer vraaggericht ingestoken* waren. Op deze wijze werd gezorgd dat voor de start van de interventie duidelijk was waar de echte behoefte van de deelnemers lag, en is het aanbod daarop aangepast. Specifieke werkzame elementen per interventie zijn uitgewerkt in hoofdstuk 3.

6. Zijn er potentiële negatieve neveneffecten opgetreden van de interventies?

Er zijn in het onderzoek geen specifieke casussen genoemd waarin er een negatief neveneffect optrad dat aan een specifieke interventie te verbinden was. Wel is bij twee interventies, namelijk de ROR-trainingen en het sleutelfigurennetwerk, genoemd dat een eenzijdige focus/eenzijdig gesprek over (islamistisch) extremisme beperkend of zelfs stigmatiserend kan werken, zeker in een context waarin er in feite geen zware radicaliseringscasuïstiek voorgekomen is de afgelopen jaren.

In hoofdlijnen zien we, mede door deze opmerkingen, een tweeledig risico bij een aanpak die teveel gericht is op het voorkomen van radicalisering en gewelddadig extremisme en te weinig op thema's als polarisatie, discriminatie en diversiteit. Allereerst zien we het risico dat dit bij groepen in de samenleving kan leiden tot vervreemding en gevoelens van frustratie. Deze gevoelens kunnen uiteindelijk ook weer een voedingsbodem vormen. Juist ook vanwege het geringe aantal daadwerkelijke radicaliseringscasussen, is het belangrijk om de blik breder te richten en hierover in gesprek te gaan met de samenleving.

Specifiek voor professionals is er ten tweede bij een te smalle focus op radicalisering het risico dat zij hun tijd en energie (deels) richten op de verkeerde zaken. Het is belangrijk dat samenwerkingsstructuren, signaleringsvaardigheden en kennis omtrent radicalisering duidelijk zijn, maar tegelijkertijd dienen professionals ook gericht te zijn op het verbinden van groepen, versterken van cohesie en tegengaan van sociale uitsluiting, discriminatie en polarisatie. De gesproken respondenten geven aan hier in hun werk ook mee bezig te zijn, maar het is wel goed als hier ook vanuit aanpak van de gemeente nadrukkelijker focus op komt.

Als we tenslotte kijken naar de vier subdoelstellingen van de beleidsaanpak, zien we dat de interventies die we onderzocht hebben, met name bijgedragen hebben aan de doelstellingen *“Het verminderen van de voedingsbodem en het versterken van de weerbaarheid”* en *“Het vroegtijdig signaleren van radicaliseringsprocessen”*. Een derde doelstelling is *“Het voorkomen van (verdere) processen van radicalisering en afreizen.”* Hierbij kunnen we concluderen dat het voorkomen van afreizen, in vergelijking met 2016, een thema is dat minder relevant is geworden met de val van het Kalifaat. Wat betreft het voorkomen van verdere processen van radicalisering zien we veel raakvlakken met de conclusies die we getrokken hebben omtrent weerbaarheid en vroegsignalering. Zoals beschreven zijn er in Venlo de afgelopen jaren geen zware radicaliseringscasussen geweest (dat wil zeggen, casuïstiek waarbij opgeschaald is tot een PGA via het zorg- en veiligheidshuis). Of dit ook betekent dat

alle gevallen van (mogelijke) radicalisering hiermee voorkomen zijn als gevolg van het beleid en bijbehorende interventies, durven deelnemers niet met zekerheid te zeggen, waardoor het lastiger is hier uitspraken over te doen. Dit geldt ook voor de doelstelling *“Voorbereid zijn op de terugkeer van vertrokken personen”*: de terugkeer van vertrokken personen was geen expliciet thema bij de onderzochte interventies. Wel waren respondenten zich ervan bewust dat een samenwerkingsstructuur van belang is, voor het geval zich in de toekomst dergelijke casuïstiek aandient.

4.2 Aanbevelingen

Op basis van onze bevindingen doen we een aantal aanbevelingen. Deze komen voort uit de conclusies van het onderzoek, en zijn voor het grootste gedeelte gebaseerd op suggesties van de respondenten, aangevuld met onze eigen expertise van best practices in Nederland en Europa.

Investeer in een brede preventieve aanpak

Veel respondenten gaven aan dat het goed zou zijn verder te kijken dan alleen de zware gevallen van radicalisering, maar meer te focussen op het verminderen van de voedingsbodem, polarisatie en discriminatie. We doen daarom de aanbeveling om te investeren in een brede preventieve aanpak, gericht op het betrekken en activeren van jongeren, scherp te zijn op verleidingen en goede banden op te bouwen met het netwerk rondom deze jongeren. Steek deze aanpak positief in, met de vraag: hoe kunnen we gemeenschappen versterken en kansen voor deze gemeenschappen vergroten? Het sterke verenigingsleven van Venlo kan hierbij in de praktijk een actieve rol spelen.

Geef deze aanpak integraal vorm, ook op beleidsniveau

Zorg allereerst dat er op beleidsniveau afstemming is tussen het sociaal domein en het veiligheidsdomein. Beide domeinen hebben hun eigen expertise en netwerk en kunnen elkaar versterken, maar dat gebeurt nu nog te weinig, geven respondenten aan. Het is hierbij aan te bevelen op deze thematiek opgavegericht te werken: hierbij staat de maatschappelijke vraag centraal, krijgen maatschappelijke partners een grote rol en heeft de gemeente de rol van regisseur.

Investeer hierbij verder in de samenwerking met relevante partners – bijvoorbeeld onderwijs, GGZ, gevangeniswezen en reclassering. Doe dit juist in ‘vredestijd’, als er geen (zware) casuïstiek speelt.

Ook tussen bestaande interventies kan de samenwerking opgezocht worden. Zo lijkt het logisch de samenwerking te zoeken tussen het sleutelfigurennetwerk dat door Includio opgezet wordt, en het Bondgenoten-project van de politie.

Haal actief en structureel op welke thema’s er spelen in de samenleving

Ga in gesprek met verschillende groepen uit de samenleving over behoeftes die er zijn, thema’s die er spelen, en welke ideeën er zijn voor passende interventies, en sluit de aanpak hierop aan. Besteed daarbij actief aandacht aan het betrekken van groepen naast de ‘usual suspects’. Er ligt een duidelijke behoefte om aan de slag te gaan met de

thema's polarisatie, racisme en discriminatie. Een eerste stap is het aangaan van het gesprek hierover door verschillende groepen in de samenleving. De gemeente kan hierbij een faciliterende en aanjagende rol spelen. Bijeenkomsten zoals rondom de start van het sleutelfigurennetwerk zijn voor respondenten goede voorbeelden van hoe dit op een inspirerende manier vormgegeven kan worden.

Bouw een samenwerking op met maatschappelijke groepen en stem interventies af op hun behoefte

Specifiek de jongere inwoners geven aan dat die het gevoel hebben dat er te weinig naar hen wordt geluisterd, wat door eerstelijns professionals beaamd wordt. Serieuze jongerenparticipatie is daarom cruciaal, ook om sociale uitsluiting te voorkomen. De trainingen van Diversae waren als interventie een goed voorbeeld van deze aanpak: na de doelgroepen gesproken te hebben, werd in goed overleg met de gemeente besloten dat er eerst een andere interventie (empowerment) nodig was, om de aanvankelijke interventie (opvoedondersteuning) tot een succes te kunnen maken. Bedenk ook dat het belangrijk is om te investeren in je netwerk als er geen ernstige casuïstiek is, zodat je in het geval dit er wel is kunt acteren vanuit een vertrouwensband.

Investeer in regelmatige aanscherping kennis en kunde op het gebied van signaleren en in kennis van de radicaliseringsaanpak en interventies

Het is belangrijk de aanwezige kennis en kunde - op het gebied van signaleren, maar ook kennis van de radicaliseringsaanpak van de gemeente en relevante interventies - te blijven aanscherpen en actualiseren, om te voorkomen dat deze wegzakt. Haal hierbij actief op bij professionals waar hun leerbehoefte zit. In dit onderzoek gaven respondenten aan meer te willen weten over rechtsextremisme en hoe om te gaan met de rol van social media in het kader van radicalisering.

Let er hierbij op dat voor alle professionals duidelijk is wat ze moeten doen bij vermoedens van radicalisering, bijvoorbeeld met wie ze contact op kunnen nemen om casuïstiek anoniem te bespreken, op welke wijze ze op moeten schalen, maar ook welke interventies ze preventief in kunnen zetten.

Concrete instrumenten hiervoor zijn het aanstellen van een aandachtsfunctionaris per organisatie, of een jaarlijkse bijscholingsbijeenkomst voor professionals, gericht op het behandelen van actuele thema's, casuïstiek en netwerken.

Investeer bij professionals juist ook in vaardigheden die bijdragen aan verminderen voedingsbodem

Naast kennis en kunde op het gebied van signaleren, is het juist ook belangrijk te investeren in vaardigheden van professionals die bijdragen aan maatschappelijke cohesie, en sociale uitsluiting, discriminatie en polarisatie tegengaan. Haal ook hier de concrete leerbehoefte van professionals actief op.

Zet interventies onderbouwd in, stel duidelijke doelen en zet in op monitoring en bijsturing van de uitvoering ervan

Interventies kunnen gerichter ingezet, gemonitord en bijgestuurd worden door vooraf duidelijk onderbouwde plannen op te stellen, die passen bij de Venlose context en vraag, en daar gerichte doelstellingen en indicatoren aan te hangen. Blijf dit ook monitoren en evalueren. Zo kan een interventie tussentijds bijgestuurd worden wanneer de uitvoering niet volgens plan verloopt of de opbrengsten niet lijken te stroken met de verwachtingen. Om ook de effectiviteit van de ingezette interventies echt goed te meten is het belangrijk al bij de start van de interventie een 0-meting af te nemen. Nu hebben wij 'ervaren effecten' uitgevraagd aan de deelnemers aan de interventies, maar om goed te toetsen of interventies daadwerkelijk effect hebben gehad is een 0-meting belangrijk. Tools voor het opstellen van plannen van aanpak en het evalueren van interventies zijn beschikbaar in de Toolkit Evidence Based Werken (een tool van de ESS en de NCTV). Deze kunnen ook door partnerorganisaties zoals Includio Sociale Basis gebruikt worden.